

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra primární pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Dramatická výchova a její místo ve školních vzdělávacích programech na
1.stupni základních škol ve Šluknovském výběžku

Drama Education and its use in School Educational Programs at Primary
Schools in Šluknov region

Jana Válková

Vedoucí práce: Mgr. Irena Hanyš Holemá, PhD.

Studijní program: Učitelství pro základní školy

Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Odevzdáním této diplomové práce na téma Dramatická výchova a její místo ve školních vzdělávacích programech na 1. stupni základních škol ve Šluknovském výběžku potvrzují, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití, v práci uvedených pramenů, a literatury. Dále potvrzují, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 1. 12. 2020

Poděkování

Chtěla bych velmi poděkovat Mgr. Ireně Hanyš Holemé, PhD. za její odborné vedení, cenné náměty, připomínky, a její celkový osobní a profesní přístup, který mi poskytla při vedení mé diplomové práce.

Velmi ráda bych také poděkovala všem, kteří mi při práci pomáhali a podporovali mě. Především děkuji své rodině za všestrannou pomoc a podporu při zvládnání studia.

ABSTRAKT

Cílem mé diplomové práce je zjistit, jakým způsobem je reflektována dramatická výchova na 1. stupni základních škol ve Šluknovském výběžku. Konkrétně se zaměřuji na to, jak je dramatická výchova zařazována do školních vzdělávacích programů, zda jsou využívány metody a principy dramatické výchovy v povinných předmětech za účelem rozvoje klíčových kompetencí a jak se dramatická výchova uplatňuje v rámci naplňování mezipředmětových vztahů a průřezových témat.

Práce je rozdělena do dvou částí – teoretické a empirické. Cílem teoretické části práce je seznámit čtenáře s vývojem vzdělávacího kurikula v České republice, základními pojmy a principy dramatické výchovy. V empirické části práce jsou uvedeny výsledky výzkumu. Výzkum byl realizován v rámci přípravy této práce. Cílem výzkumu bylo zmapovat, jakým způsobem jsou principy dramatické výchovy reflektovány na 1. stupni základních škol ve Šluknovském výběžku. Součástí příloh je prezentován návrh lekce dramatické výchovy pro hodinu prvouky. Cílem bylo ukázat, že je možné prvky dramatické výchovy implementovat do výuky povinných předmětů.

KLÍČOVÁ SLOVA

dramatická výchova, metody dramatické výchovy, cíle dramatické výchovy, školní vzdělávací program, klíčové kompetence, osobnostní a sociální výchova, Rámcový vzdělávací plán pro základní vzdělávání

ABSTRACT

The aim of my diploma thesis is to find out how drama education at primary schools in the Šluknov Hook is reflected. In particular, I focus on how drama education is included in school curricula, whether the methods and principles of drama education are used in compulsory subjects for the development of key competencies, and how drama education is applied in the fulfilment of interdisciplinary relationships and cross-cutting themes.

The work is divided into two parts - theoretical and empirical. The aim of the theoretical part of the work is to acquaint the reader with the development of the educational curriculum in the Czech Republic, basic terms, and principles of drama education. The empirical part of the work presents the results of the research. The research was carried out in the preparation phase of this work. The aim of the research was to map how the principles of drama education are reflected at the primary schools in the Šluknov Hook. The appendices include a proposal for a drama education lesson for an elementary teaching class. The aim was to show that it is possible to implement elements of drama education into the teaching of compulsory subjects.

KEYWORDS

Drama Education, methods of Drama Education, goals of Drama Education, School Educational Program, key competencies, Personal and Social Education, Framework Educational Program for Elementary Education

OBSAH

Úvod	8
1. Teoretická část	10
1.1 Kurikulární reforma	10
1.1.1 Změny v primárním školství po roce 1989	10
1.1.2 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání	14
1.2 Objasnění základních pojmů	16
1.2.1 Didaktické principy	16
1.2.2 Výukové cíle	17
1.2.3 Organizační formy výuky	18
1.2.4 Výukové metody	18
1.2.5 Vzdělávací pomůcky	21
1.3 Dramatická výchova	21
1.3.1 Cíle, principy, nejdůležitější metody a techniky dramatické výchovy	24
1.3.2 Současné podoby dramatické výchovy v dnešní době na základních školách ...	31
1.3.3 Osobnost učitele dramatické výchovy	32
1.3.4 Pojetí dramatické výchovy v kurikulárních dokumentech v podmínkách základní školy	34
2. Empirická část	37
2.1 Cíle a metodologie práce	37
2.2 Kvantitativní výzkum	39
2.2.1 Charakteristika výzkumného vzorku	40
2.2.2 Analýza školských vzdělávacích programů	42
2.2.3 Výsledky dotazníkového šetření	44
2.2.4 Shrnutí výsledků kvantitativního výzkumu	50

2.3 Kvalitativní výzkum	51
2.3.1 Základní škola Vojtěcha Kováře, Rumburk	52
2.3.2 Základní škola a Mateřská škola Rybniště	55
2.3.3 Dětský domov se školou, základní škola a středisko výchovné péče Jiříkov.....	57
2.3.4 Shrnutí výsledků kvalitativního výzkumu	60
2.4 Výsledky výzkumu	64
Závěr	66
Použité zdroje	68
Seznam tabulek.....	71
Seznam grafů	71
Seznam příloh	72

Úvod

Předložená práce se zaměřuje na dramatickou výchovu a její využití ve výuce na 1. stupni základní školy. Dramatická výchova je v současné době nedílnou součástí výchovně vzdělávacího procesu žáků na všech typech škol v České republice. V českém vzdělávacím systému se začala objevovat v 90. letech 20. století. Dramatická výchova představuje soubor principů, nástrojů a metod užívaných ve výuce, které jsou založeny na dramatickém umění. Primárním cílem dramatické výchovy je přispět k osobnostnímu a sociálnímu rozvoji žáka. Není tedy divu, že si dramatická výchova našla své místo v současné výuce, která je založena zejména na rozvoji klíčových kompetencí.

Cílem diplomové práce je zjistit, jakým způsobem je reflektována dramatická výchova na 1. stupni základních škol ve Šluknovském výběžku. Konkrétně se zaměřujeme na to, jak je dramatická výchova zařazována do školních vzdělávacích programů, zda jsou využívány metody a principy dramatické výchovy v povinných předmětech za účelem rozvoje klíčových kompetencí a jak se dramatická výchova uplatňuje v rámci naplňování mezipředmětových vztahů a průřezových témat.

Za účelem dosažení výše uvedených cílů bude realizován výzkum na vybraných školách, které se nachází ve Šluknovském výběžku. Konkrétně se bude jednat o výzkum kvalitativní a kvantitativní. Kvalitativní výzkum bude zahrnovat analýzu kurikulárních dokumentů, rozhovory s učiteli a vlastní pozorování. Výsledky budou prezentovány formou případové studie, ve které bude prezentováno, jakým způsobem je dramatická výchova realizována ve vybraných školách. V rámci kvantitativního výzkumu bude realizováno dotazníkové šetření mezi učiteli, kteří působí na 1. stupni základních škol ve Šluknovském výběžku.

Práce je rozdělena do dvou částí – teoretické a empirické. Cílem teoretické části práce je seznámit čtenáře s vývojem vzdělávacího kurikula v České republice, základní pojmy a principy dramatické výchovy. Důraz při tom bude kladen zejména na dramatickou výchovu, její cíle, principy, metody, nástroje a to, jakým způsobem je reflektována v kurikulárních dokumentech v podmínkách základní školy. Tato část práce bude vypracována na základě studia odborné literatury. V empirické části práce budou uvedeny výsledky výzkumu, který bude v rámci přípravy práce realizován. Cílem výzkumu bude zmapovat, jakým způsobem

jsou principy dramatické výchovy reflektovány na 1. stupni základních škol ve Šluknovském výběžku..

1. Teoretická část

V teoretické části práce budou shrnuty teoretické informace, které se týkají sledované problematiky. Teoretická část práce je rozdělena do tří podkapitol. V první podkapitole bude popsáno, jakými změnami prošlo české školství po roce 1989. Pozornost bude věnována zejména kurikulární reformě v roce 2005. V druhé podkapitole budou definovány základní pojmy. Konkrétně zde bude věnována pozornost výukovým metodám a jejich klasifikaci. V poslední podkapitole bude charakterizována dramatická výchova, její cíle, principy a metody. Dále bude popsána současná podoba dramatické výchovy na základních školách a její pojetí v kurikulárních dokumentech v podmínkách základní školy. V neposlední řadě zde budou vymezeny požadavky na učitele dramatické výchovy. Teoretická část práce bude vypracována na základě studia odborné literatury a bude mít podobu rešerše odborné literatury.

1.1 Kurikulární reforma

V rámci této kapitoly bude popsán vývoj školství s důrazem na změny, ke kterým došlo po roce 1989. Kapitola je rozdělena do tří podkapitol. V první podkapitole jsou popsány změny, kterými školství prošlo po roce 1989. Důraz je při tom kladen na kurikulární reformu, ke které došlo na počátku 21. století. Cílem této reformy bylo přizpůsobit školství současného charakteru společnosti a pomoci tak žákům uplatnit se ve světě. V poslední kapitole je charakterizován Rámcový vzdělávací program pro základní školství, který je stěžejním strategickým dokumentem pro základní školy.

1.1.1 Změny v primárním školství po roce 1989

Po roce 1989 bylo jasné, že musí dojít ke změně v oblasti školství. Školský systém byl velmi silně ovlivněn charakterem režimu, který v Československu vládl. Stávající školský systém nebyl schopen reflektovat potřeby moderní společnosti a bylo tedy nutné přistoupit

k rozsáhlým změnám. V rámci změn, ke kterým v 90. letech 20. století došlo, je možné vysledovat silné tendence k návratu prvorepublikového školství.¹

V roce 1989 byla přijata řada nových legislativních předpisů, které měly značný vliv na strukturu československého vzdělávacího systému. V oblasti základního vzdělání došlo v roce 1990 ke zkrácení povinné školní docházky na osm let. Mimo to byl zaveden devátý ročník základní školy, který však mohli žáci plnit na střední škole. V roce 1995 byla zavedena povinná devítiletá školní docházka na základní škole. Zcela zásadní roli však mělo rozdělení základní školy na dva stupně. První stupeň základní školy byl tvořen pěti třídami. Druhý stupeň byl tvořen čtyřmi třídami.²

Na vývoj primárního školství má silný vliv provázanost primárního a sekundárního školství. To se projevovalo zejména tím, že primární školství ztrácelo svou svébytnost a podrobovalo se potřebám sekundárního školství. V 90. letech 20. století se však začala prosazovat tendence nahlížet na primární školství jako na svébytný systém. To se v praxi projevilo nárůstem počtu základních škol, ve kterých se vyučovalo pouze na 1. stupni. Například ve školním roce 1993/1994 tvořily tyto školy 39,9 % všech škol. Ve školním roce 1995/1996 se jednalo o 41 % škol. Odborníci tento trend vnímají jako pozitivní krok směrem ke zkvalitnění školského systému.³

V 90. letech 20. století prošlo primární školství rozsáhlou vnitřní reformou, která měla za cíl jeho humanizaci. Důraz byl kladen zejména na osobnostní a sociální rozvoj žáků, kteří si na 1. stupni základní školy vytváří základní obraz okolního světa, budují si svou vlastní identitu a navazují sociální vztahy. Pro toto období je charakteristická zejména změna v přístupu k žákům. Učitelé k žákům přistupovali s větším respektem a vnímali je jako individuální osobnosti. V souvislosti s tím došlo ke změně klimatu školy s cílem vytvořit zde prostor pro větší důvěru. Došlo také ke změně hierarchie vzdělávacích cílů. Do popředí se dostaly hodnoty a postoje dítěte, následovaly je dovednosti a poté znalosti. S ohledem na změnu výukových cílů byly využívány nové organizační formy výuky a výukové metody. Ty byly

¹ HORÁK, Z. *Církev a české školství: právní zajištění působení církve a náboženských společností ve školství na území českých zemí od roku 1918 do současnosti*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-802-4736-235. s. 47.

² MORKEŠ, F. *Kapitoly o školství, o ministerstvu a jeho představitelích*. Praha: Pedagogické Muzeum J. A. Komenského, 2002. ISBN 80-901461-9-8. s. 69.

³ RÝDL, K. *K vývoji správy a řízení školství v českých zemích I: (1774-1989)*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2010. ISBN 978-807-3953-225. s. 64.

většinou založeny na větší aktivitě žáků, důraz byl kladen na vlastní zkušenost a prožitek. V praxi se v tomto období začíná používat například skupinová výuka nebo projektová metoda.⁴

V oblasti vzdělávacího obsahu bylo nezbytné přistoupit k deideologizaci školství. To se projevilo například zrušením státního monopolu na vydávání učebnic. Došlo také ke změně vzdělávacích osnov. Změny, ke kterým na počátku 90. let 20. století došlo, však nebyly systematické a postrádaly jasnou ucelenou koncepci. Ministerstvo se zpočátku soustředilo pouze na dílčí problémy místo toho, aby přišlo s novou komplexní vzdělávací politikou. Jednalo se zejména o tvorbu konkrétních vzdělávacích programů, na kterých se přímo podíleli učitelé. Obecně však platilo, že učitelé nebyli s provedenými změnami spokojeni a požadovali, aby došlo k rozsáhlejší reformě.⁵

Vzhledem k tlaku, který přicházel ze strany učitelů, vláda nakonec přistoupila k rozsáhlé reformě školského systému. Reforma zahrnovala komplexní kurikulární reformu, jež měla za cíl zvýšení kvality vzdělávání. Kurikulární reforma byla založena na změně vzdělávacího obsahu a vzdělávacích cílů, které měly přispět ke zvýšení schopnosti žáků uplatnit se v měnícím se světě. První fáze reformy probíhala v druhé polovině 90. let 20. století, kdy byla realizována rozsáhlá diskuse mezi nejdůležitějšími účastníky vzdělávacího systému. Jejich připomínky měly být využity jako základ pro realizaci vlastní reformy. Vznikl tak Národní program vzdělávání České republiky, který je znám také jako Bílá kniha. Bílá kniha obsahuje základní popis nové vzdělávací politiky. Z legislativního hlediska byla Bílá kniha zakotvena v zákoně č. 561/2004 Sb., zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání.⁶

S ohledem na obsah Bílé knihy byly navrženy další kurikulární dokumenty, které fungovaly na dvou základních úrovních. První úroveň kurikulárních dokumentů je tvořena státním kurikulem a jedná se o Bílou knihu a rámcové vzdělávací programy. Bílá kniha obsahuje základní požadavky na vzdělávací proces platné pro celý školský systém. Rámcové

⁴ HORÁK, Z. *Církev a české školství: právní zajištění působení církve a náboženských společností ve školství na území českých zemí od roku 1918 do současnosti*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-802-4736-235. s. 63.

⁵ RÝDL, K. *K vývoji správy a řízení školství v českých zemích I: (1774-1989)*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2010. ISBN 978-807-3953-225. s. 64.

⁶ MORKEŠ, F. *Kapitoly o školství, o ministerstvu a jeho představitelích*. Praha: Pedagogické Muzeum J. A. Komenského, 2002. ISBN 80-901461-9-8. s. 78.

vzdělávací programy obsahují závazný rámec vzdělávání pro jednotlivé vzdělávací stupně (předškolní vzdělávání, základní vzdělávání a střední vzdělávání).⁷

Druhou úroveň kurikulárních dokumentů tvoří školní vzdělávací programy, které upravují vzdělávací proces na jednotlivých školách. Školní vzdělávací programy připravují jednotlivé školy na základě zásad, které jsou uvedeny v příslušném rámcovém vzdělávacím programu. Zaměstnanci, kteří jsou za přípravu školních vzdělávacích programů odpovědní, přitom musí reflektovat prostředí dané školy. Jedná se o veřejné dokumenty, které slouží nejen jako základní vodítko pro organizaci školního roku, ale také jako nástroj komunikace školy s veřejností.⁸

Jak již bylo výše uvedeno, vznik rámcových vzdělávacích programů pro jednotlivé stupně školského systému byl součástí rozsáhlé kurikulární reformy. Obsah rámcových vzdělávacích programů reflektoval obsah Bílé knihy. První návrhy rámcových vzdělávacích programů vznikly na počátku 21. století. Jako první byly připraveny rámcové vzdělávací programy pro mateřské a základní školy. V roce 2004 bylo zahájeno pilotní testování přímo ve školách, do kterého se zapojilo také několik základní škol. Na základě připomínek škol došlo ke změnám obsahu rámcových vzdělávacích programů tak, aby více odpovídaly potřebám učitelů a žáků. Vzhledem k tomu, že byl pilotní projekt hodnocen pozitivně, bylo v roce 2005 rozhodnuto, že podle rámcových vzdělávacích programů budou vyučovat všechny mateřské a základní školy. Byly také zahájeny práce na přípravě rámcových vzdělávacích programů pro další stupně vzdělávacího systému.⁹

⁷ ZEMAN, V. Reforma školství v České republice. In: *Reforma školství v České republice*. [online]. Praha: Varianty, 2007. [cit. 27. 7. 2020]. Dostupné z: https://www.varianty.cz/download/docs/142_reforma-s-kolstvi-v-c-eske-republice.pdf

⁸ *Školní vzdělávací program*. [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, 2018 [cit. 27. 7. 2020]. Dostupné z: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:uPtIbEPmruMJ:www.msmt.cz/file/9785_1_1/+&cd=3&hl=cs&ct=clnk&gl=cz

⁹ ZEMAN, V. Novinky školské reformy. In: *Reforma školství v České republice*. [online]. Praha: Varianty, 2007. [cit. 27. 7. 2020]. Dostupné z: https://www.varianty.cz/download/docs/142_reforma-s-kolstvi-v-c-eske-republice.pdf

1.1.2 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Rámcové vzdělávací programy představují soubor dokumentů, podle kterých se učí na všech školách v České republice včetně 1. stupně základní školy. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání vychází z nové strategie vzdělávání, která klade důraz na budování a rozvoj klíčových kompetencí. Ty jsou zde definovány jako: „*souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti.*“¹⁰ Popis klíčových kompetencí byl formulován na základě koncepce celoživotního učení. V rámci základního vzdělávání jsou vymezeny následující klíčové kompetence:¹¹

- kompetence k učení;
- kompetence k řešení problémů;
- kompetence sociální a personální;
- kompetence komunikativní;
- kompetence občanské;
- kompetence pracovní.

V rámci rámcového vzdělávacího programu jsou klíčové kompetence velmi silně spojeny se vzdělávacím obsahem. Cílem osvojování klíčových kompetencí je, aby byli žáci schopni uplatnit nabyté vědomosti a dovednosti v praktickém životě. Rozvoj klíčových kompetencí představuje dlouhodobý proces. Klíčové kompetence jsou rozvíjeny již v mateřských školách a z pohledu koncepce celoživotního učení pokračuje po celý život jedince. V rámci vzdělávacího procesu představují klíčové kompetence úroveň, které by měli všichni žáci dosáhnout. Přijetím tohoto přístupu školy získaly větší míru autonomie při plánování vzdělávacího procesu a mohly lépe reagovat na individuální potřeby žáků. Na druhou stranu

¹⁰ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, 2017 [cit. 27. 07. 2020]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/43792/>. s. 10.

¹¹ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, 2017 [cit. 27. 07. 2020]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/43792/>. s. 10.

jsou však kladeny větší nároky na učitele, kteří museli na základě výstupů definovaných v rámcovém vzdělávacím programu koncipovat vlastní vzdělávací programy.¹²

Vzdělávací obsah je v rámcových vzdělávacích programech pro základní školy rozdělen do devíti základních vzdělávacích oblastí. Konkrétně se jedná o následující vzdělávací oblasti:¹³

- jazyk a jazyková komunikace;
- matematika a její aplikace;
- informační a komunikační technologie;
- člověk a jeho svět;
- člověk a společnost;
- člověk a příroda;
- umění a kultura;
- člověk a zdraví;
- člověk a svět práce.

Vzdělávací oblasti v podstatě představují tematické celky, které kopírují vyučovací předměty, jak tomu bylo v minulosti. V rámci jednotlivých vzdělávacích oblastí je definován vzdělávací obsah pro 1. a 2. stupeň základní školy. Zcela zásadní je popis cílů dané vzdělávací oblasti, který učitelé ukazují, k čemu by měl žák během výuky vést. Vzdělávací cíle jsou odvozeny od klíčových kompetencí. Podobně je tomu také v případě očekávaných výstupů, které jsou v rámcovém vzdělávacím programu vymezeny. Očekávané výstupy představují soubor činností, které by měl žák na konci 5. třídy zvládat. Jednotlivé vzdělávací oblasti vždy zahrnují několik vzdělávacích předmětů. Například vzdělávací oblast Člověk a společnost zahrnuje předměty dějepis a občanská výchova. V každém předmětu je pak charakterizováno učivo pro 1. stupeň základní školy a očekávané výstupy.

¹² BELTZ, H. a SIEGRIST, M. *Klíčové kompetence a jejich rozvoj: východiska, metody, cvičení a hry*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-930-9. s. 102

¹³ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, 2017 [cit. 27. 07. 2020]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/43792/>. s. 16-15.

1.2 Objasnění základních pojmů

Cílem této kapitoly je seznámit čtenáře se základními pojmy, které budou v rámci práce používány. Zaměřím se při tom na pojmy, které úzce souvisí s průběhem vzdělávacího procesu. Konkrétně se bude jednat o pojem vzdělávací cíle, organizační formy výuky, výukové metody a vzdělávací pomůcky.

1.2.1 Didaktické principy

Malach popisuje didaktické principy následujícím způsobem: „*jedná se o obecná doporučení vztahující se na všechny didaktické kategorie, při jejichž respektování může učitel při vzdělávání žáka nebo žák při své autodidakci dosáhnout maximální efektivity a účinnosti při naplňování cílů procesu vyučování – učení se.*“¹⁴ V podstatě se tedy jedná o soubor zásad, jejichž dodržování by mělo vést k zefektivnění výukového procesu. Mezi základní didaktické principy patří podle Průchy:¹⁵

- přiměřenost;
- aktivnost;
- postupnost;
- uvědomělost;
- názornost;
- rozmanitost;
- systematičnost – soustavnost;
- předchozí znalosti;
- soustředění se na klíčové kompetence.

¹⁴ MALACH, J. *Základy didaktiky*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2003. ISBN 80-7042-266-1. s. 25.

¹⁵ PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-503-5. s. 107-109.

1.2.2 Výukové cíle

Kalhouš charakterizuje výukové cíle následujícím způsobem: „jedná se o představu o kvalitativních i kvantitativních změn u jednotlivých žáků v oblasti kognitivní, afektivní a psychomotorické, kterých má být dosaženo ve stanoveném čase v procesu výuky“¹⁶ Výukové cíle vycházejí z požadavků společnosti na to, jaký by měl jedinec být a čeho by měl dosáhnout. Jejich význam v rámci vzdělávacího procesu je zejména v tom, že je předem jasně stanoveno, kam má tento proces směřovat. Učitel na základě výchovných cílů připravuje vlastní výuku – transformuje vzdělávací obsah, vybírá organizační formy výuky, výukové metody a volí vzdělávací pomůcky. Stanovení výukových cílů je také nedílnou součástí hodnocení vzdělávacího procesu, protože jen díky nim je možné kontrolovat, zda byl vzdělávací proces úspěšný.¹⁷

Výukové cíle by měly být uspořádány hierarchicky. Měly by postupovat od specifických cílů po cíle obecné. Postupným dosahováním specifických cílů pak dochází k naplňování cílů obecných.¹⁸ Mimo to by měly být výukové cíle:¹⁹

- přiměřené: jejich charakter musí odpovídat dané situaci, jinak není možné jich dosáhnout;
- komplexní: výukové cíle by měly zahrnovat kognitivní, psychomotorickou i afektivní oblast;
- konzistentní: jednotlivé výukové cíle by měly být navzájem propojeny, aby bylo možné komplexně rozvíjet osobnost žáka.
- kontrolovatelné: aby byl vzdělávací proces efektivní, musí zahrnovat také možnost vyhodnocení, zda bylo jeho cílů dosaženo.

¹⁶ KALHOUS, Z. a OBST, O. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-253-X. s. 26

¹⁷ VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H. a kol. *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. ISBN 978-80-247-1734-0. s. 24.

¹⁸ PRÁŠILOVÁ, M. *Vybrané kapitoly ze školského managementu pro pedagogické pracovníky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1415-5. s. 18

¹⁹ KALHOUS, Z. a OBST, O. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-253-X. s. 27.

1.2.3 Organizační formy výuky

Vališová a Kasíková definují organizační formy výuky následujícím způsobem: „*jedná se o konkrétní organizační rámec, v němž se uskutečňuje proces přetváření učiva*“²⁰ Malach popisuje organizační formy výuky jako časoprostorovou dimenzi výchovně vzdělávacího procesu, pro kterou je charakteristická určitá míra vzájemné interakce mezi žáky a učitelem. Pro jednotlivé předměty, vzdělávací stupně a druhy škol existují specifické formy výuky, které jsou nejčastěji používány. Jejich využití má vliv na to, jakým způsobem bude ve výuce dosahováno výukových cílů. Jejich volba má tedy vliv na výběr výukové metody.²¹ Organizační formy výuky je možné rozdělit podle různých kritérií. Nejčastěji se však používá klasifikace, kterou uvádí například Gavora, který dělí organizační formy výuky do tří základních skupin:²²

- hromadná výuka: učitel hraje v případě hromadné výuky dominantní roli, učivo žákům vysvětluje, aniž by je více do výuky zapojil;
- skupinová výuka: žáci jsou v tomto případě více aktivní. Během výuky pracují ve skupinách, což jim umožňuje během vzájemné interakce rozvíjet své sociální schopnosti a dovednosti;
- párová výuka: výuka probíhá formou vzájemné spolupráce dvou žáků.

1.2.4 Výukové metody

V pedagogickém slovníku jsou výukové nebo také didaktické metody definovány jako: „*postup, cesta, způsob vyučování. Charakterizuje činnost učitele vedoucí žáka k dosažení cílů.*“²³ Malach charakterizuje výukové metody následující způsobem: „*jedná se o způsoby dosahování cílů. Stanovení konkrétní činnosti učitele a žáků, kteří v různé míře osobní interakce, či pouze v interakci žáka s učivem, vedou k osvojení si vědomostí a dovedností,*

²⁰ VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H. a kol. *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. ISBN 978-80-247-1734-0. s. 173.

²¹ MALACH, J. *Základy didaktiky*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2003. ISBN 80-7042-266-1. s. 124.

²² GAVORA, P. *Učitel a žáci v komunikaci*. Brno: Paido, 2005. ISBN 80-7315-104-9. s. 165

²³ PRŮCHA, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-029-4. s. 265.

k získání zkušeností, k formování kompetencí, ke změně postojů a hodnotového pole žáka.“²⁴

Skalková charakterizuje výukové metody jako způsob, kterým učitel záměrně působí na žáky s cílem dosáhnout předem stanovených cílů.²⁵ Mezi hlavní funkce výukových metod patří podle Malacha:²⁶

- vhodný výběr výukové metody motivuje žáka k učení;
- výuková metoda je pro žáka zdrojem poznání;
- výuková metoda pomáhá žákům učit se nejen novým poznatkům ale také osvojit si nové metody poznávání okolního světa;
- výuková metoda určuje míru odpovědnosti jednotlivých subjektů za průběh vyučovacího procesu;
- výukové metody určují, do jaké míry žáci a učitelé v rámci výuky spolupracují;

Obecně je tedy možné říci, že výukové metody představují soubor činností, jejichž cílem je přispět k tomu, aby si žáci osvojili nové vědomosti, dovednosti a hodnoty. Podle Čadíka je nutné na výukové metody nahlížet jako na součást vyučovacího procesu a vnímat je vždy v souvislostech tohoto procesu. S jejich pomocí jsou vytvářeny vazby mezi vzdělávacími cíli a obsahem vyučovacího procesu. Z tohoto důvodu je nutné při výběru vhodné výukové metody brát v úvahu charakter vyučovacího předmětu, v rámci kterého bude daná výuková metoda využívána. V úvahu je nutné vzít také osobnost učitele, který s výukovou metodou bude během výuky pracovat. Zcela zásadní je také zamyslet se nad charakterem třídy, ve které bude výuka probíhat. Učitel by měl na žáky nahlížet jako samostatné osobnosti, které tvoří třídu jako specifickou sociální skupinu. Určitou roli při výběru výukové metody hrají také pomůcky, které má učitel k dispozici.²⁷

²⁴ MALACH, J. *Základy didaktiky*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2003. ISBN 80-7042-266-1. s. 100-101.

²⁵ SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: ISV, 1999. ISBN 80-85866-33-1. s. 166.

²⁶ MALACH, J. *Základy didaktiky*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2003. ISBN 80-7042-266-1. s. 101.

²⁷ ČADÍLEK, M. a STEJSKALOVÁ, P. *Didaktika praktického vyučování II*. Brno: Masarykova univerzita, 2005. ISBN 978-80-210-6456-0. s. 42.

Výukové metody je možné dělit podle řady kritérií. V odborné literatuře se setkáme s mnoha druhy klasifikace výukových metod. Pro účely této práce byla vybrána klasifikace Malacha, který rozdělil výukové metody, z hlediska pramene poznání, následujícím způsobem:²⁸

- **slovní metody:** tyto metody vstupují do výuky buď samostatně nebo ve spojení s dalšími výukovými metodami založenými na samostatné práci žáků, pozorování nebo praktické činnosti. Jedná se zejména o:
 - monologické metody: učitel během výuky vykládá žákům látku formou přednášky, vyprávění nebo vysvětlování;
 - dialogické metody: v případě použití těchto metod probíhá v rámci výuky vzájemná výměna myšlenek mezi učitelem a žáky a mezi žáky navzájem, mezi dialogické metody patří například brainstorming, rozhovor, diskuse;
 - písemná práce: tato metoda je založena na práci s psaným textem;
 - práce s učebnicí nebo jiným textovým materiálem: zdrojem poznání je v tomto případě psané slovo.
- **názorně demonstrativní metody:** tento typ výukových metod je založen na tom, že se dostávají žáci do přímého kontaktu s pozorovanou skutečností. Díky tomu dochází k rozvoji jejich představ o abstraktních pojmech. Cílem práce s těmito metodami je propojit výuku s praxí. Mezi názorně demonstrativní metody patří:
 - pozorování předmětů a jevů;
 - demonstrace statických obrazů
 - statická a dynamická projekce;
 - předvádění.
- **praktické metody:** hlavním pramenem poznání je v případě praktických metod vlastní činnost žáků. Mezi praktické metody patří:
 - nácvik pohybových a pracovních dovedností;
 - laboratorní činnost: laboratorní činnost vede k rozvoji pozorovacích schopností žáků, samostatného uvažování a používání získaných znalostí v praxi;

²⁸ MALACH, J. *Základy didaktiky*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2003. ISBN 80-7042-266-1. s. 101.

- pracovní činnosti: tato metoda je používána hlavně ve školách, které mají odborné zaměření. Žáci se zde učí aplikovat pracovní postupy do praxe.
- grafická a výtvarná činnost.

1.2.5 Vzdělávací pomůcky

Ve slovníku obecné didaktiky jsou vzdělávací pomůcky popsány jako: „*všechny prostředky materiální (např. reálné předměty, jevy, názorné pomůcky, tabule aj.) a nemateriální povahy (např. metody, organizační formy výuky aj.), které přispívají k celkové efektivitě vyučovacího procesu.*“²⁹ V podstatě se tedy jedná o předměty a jevy, které slouží k dosažení výukových cílů. Jejich prostřednictvím tedy vede učitel žáky k tomu, aby si osvojili požadované vědomosti, dovednosti a hodnoty.³⁰ Učitel by měl být schopen volit vhodné vzdělávací pomůcky. Podle Skalkové by je měl vybírat s ohledem na následující faktory:³¹

- výukové cíle vzdělávacího procesu;
- podmínky, ve kterých vzdělávací proces probíhá;
- charakteristika žáků a třídy;
- schopnosti a dovednosti učitele.

1.3 Dramatická výchova

V této části práce se zaměříme na charakteristiku dramatické výchovy. Konkrétně zde bude charakterizována dramatická výchova jako vyučovací předmět. Dále se zde budeme věnovat popisu cílů, principů, metod a technik dramatické výchovy. V samostatné kapitole budou popsány současné podoby dramatické výchovy na 1. stupni základní školy. V další kapitole bude krátce charakterizována osobnost učitele dramatické výchovy. V poslední části této kapitoly bude uvedeno, jakým způsobem je dramatická výchova zakotvena v kurikulárních dokumentech v podmínkách současné základní školy.

²⁹ JANIŠ, K. *Slovník pojmů z obecné didaktiky*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2006. ISBN 80-7248-352-8. s. 10.

³⁰ MAŇÁK, J. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-039-5. s. 49.

³¹ SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: ISV, 1999. ISBN 80-85866-33-1. s. 233.

Dramatická výchova je v současné době nedílnou součástí výchovně vzdělávacího procesu žáků všech typů škol v České republice. Podle Machkové se jedná o nový obor, který se v českém vzdělávacím systému začal uplatňovat v 90. letech 20. století. Jedná se, podle jejího názoru, o specifický informační kanál, který byl impulsem pro změnu pohledu na výchovu a vzdělávání.³²

V pedagogickém slovníku je dramatická výchova popisována jako výuka, v rámci které jsou využívány prvky a postupy dramatického umění. Jedná se o prostředek, který umožňuje podpořit osobnostní a sociální rozvoj žáka.³³ Podle Bláhové je dramatická výchova obor, který je založen na využití principu psychologie, pedagogiky a dramatického umění. Jedná se podle jejího názoru o jednu z forem osobnostně sociálního učení.³⁴

Machová charakterizuje dramatickou výchovu následujícím způsobem: *„Dramatická výchova je učení zkušeností, tj. jednáním, osobním, nezprostředkovaným poznáváním sociálních vztahů a dějů přesahujících aktuální reálnou praxi zúčastněného jedince. Je založena na prozkoumávání, poznávání a chápání mezilidských vztahů, situací a vnitřního života lidí současnosti i minulosti, reálných i fantazií vytvořených. Toto prozkoumávání a poznávání se děje ve fiktivní situaci prostřednictvím hry v roli, dramatického jednání v situaci. Je to proces, který může, ale nemusí vyústit v produkt (představení). Cíle dramatické výchovy jsou pedagogické, prostředky dramatické.“*³⁵

Pavlovská definovala dramatickou výchovu jako: *„pedagogickou disciplínu, která v procesu učení klade důraz na jednání a aktivitu, využívá přímého prožitku a vlastní zkušenosti v jednání, úzce souvisí s dramatickým uměním, neboť využívá jeho prostředků a postupů k splnění svých cílů, tzn. vychovat člověka tvořivého, vnímavého, citlivého, empatického, schopného kontaktu a slovní i mimoslovní komunikace, člověka kulturního, člověka, který se*

³² MACHKOVÁ, E. *Úvod do studia dramatické výchovy*. Praha: NIPOS, 2007. ISBN 978-80-7068-207-4. s. 31.

³³ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E. a MAREŠ, J.. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0403-9. s. 60

³⁴ BLÁHOVÁ, K. *Uvedení do systému školní dramatiky*. Praha: IPOS, 1996. ISBN 80-7068-070-9.

³⁵ MACHOVÁ, E. *Úvod do studia dramatické výchovy*, Praha 1998. ISBN 80-7068-103-9. s. 32

*umí orientovat v běžných i méně běžných životních situacích a mezilidských vztazích, který se umí rozhodovat a jednat svobodně a zároveň zodpovědně.*³⁶

Valenta popisuje dramatickou výchovu jako: *„Dramatická výchova je systém řízeného, aktivního, sociálně-uměleckého učení dětí či dospělých založený na využití základních principů a postupů dramatu a divadla, limitovaných primárně výchovnými či formativními a sekundárně specificky uměleckými požadavky na straně jedné a individuálními a společenskými možnostmi dalšího rozvoje zúčastněných osobností na straně druhé.*“³⁷

Všechny výše uvedené definice mají společné zejména to, že je podle jejich autorů dramatická výchova založena na učení skrze vlastní prožitek dítěte. Základem dramatické výchovy je přirozená dětská hravost, která umožňuje člověku zastávat různé role a prožívat různé situace. Ten žáci získávají zejména prostřednictvím her, ve kterých mají možnost vstoupit do určité role. Jedná se o tzv. dramatické jednání, které vzniká v rámci setkávání dvou nebo více jedinců. Jejich úkolem je přitom řešit určitou situaci či problém. Díky tomu, že jsou žáci při řešení dané situace v určité roli, nachází se v bezpečném prostředí a mohou si tak vyzkoušet různé situace.³⁸ Podle Wayne je tento způsob učení velmi efektivní, protože je osobnost žáka rozvíjena jako celek. Dramatická výchova tedy představuje komplexní přístup k rozvoji dítěte.³⁹ Obdobným způsobem vnímá dramatickou výchovu také Provažníková, která na dramatickou výchovu nahlíží jako na výchovnou disciplínu patřící mezi pět základních oborů estetické výchovy. Jedná se, podle jejího názoru, o učení založené na prožitku a vlastní zkušenosti. Dramatická výchova umožňuje podle jejího názoru žákům získat zkušenosti prostřednictvím hledání vlastního způsobu řešení konkrétních situací či problémů, nejen za pomoci intelektu, ale také prostřednictvím emocí a intuice.⁴⁰

³⁶ SVOBODOVÁ, J. *Výběr z reformních i současných edukačních koncepcí (Zdroje inspirace pro učitele)*. Brno: MSD, 2007. ISBN 978-80-86633-93-0. s. 91.

³⁷ VALENTA, J. *Metody a techniky dramatické výchovy*. Praha: Strom, 2008. ISBN 978-80-247-1865-1. s. 51.

³⁸ MACHKOVÁ, E. *Úvod do studia dramatické výchovy*. Praha: NIPOS, 2007. ISBN 978-80-7068-207-4. s. 49

³⁹ WAY, B. *Rozvoj osobnosti dramatickou hrou*. Praha: Sdružení pro tvořivou dramaturgii, 2014. ISBN 978-80-903901-4-0. s. 47.

⁴⁰ KOŤÁTKOVÁ, S., PROVAŽNÍKOVÁ, J., BLÁHOVÁ, K., SVOBODOVÁ, R., TOMKOVÁ, A. *Vybrané kapitoly z dramatické výchovy*. Praha: Karolinum 1998. ISBN 80-7184-756-9. s. 64

V souvislosti s definicí toho, co je dramatická výchova, je dle mého názoru nutné vymezit také to, co dramatická výchova není. Řada učitelů si pod pojmem dramatická výchova představí „nacvičování scének“ nebo realizaci školního divadla. Součástí dramatické výchovy sice může být také dramatická inscenace, jedná se však pouze o jednu z metod dramatické výchovy. Je důležité si uvědomit, že se nejedná pouze o náhodný sled her a cvičení. Výuka v rámci dramatické výchovy je do značné míry propracována. Jednotlivé hry a cvičení mají logickou posloupnost a jsou promyšlené. Dramatická výchova také není pouhé přehrávání konkrétních problémů, se kterými se třída jako kolektiv setkává. Nejedná se tedy o psychologicko-sociální výcvik.

1.3.1 Cíle, principy, nejdůležitější metody a techniky dramatické výchovy

Jak již bylo v předcházející kapitole uvedeno, v rámci vyučovacího procesu je velmi důležité si předem stanovit cíle, kterých chceme během vyučovacího procesu dosáhnout. Na základě nich je pak možné volit vhodné výukové metody a vybírat vzdělávací pomůcky. To se týká samozřejmě také dramatické výchovy. V rámci formulace výukových cílů je nutné přesně formulovat, jaké vědomosti a dovednosti by si měli žáci v rámci výuky osvojit. Pro dramatickou výchovu je charakteristické, že často není možné stanovit pevné výukové cíle. Při jejich stanovení je nutné respektovat věk žáků, jejich individuální vlastnosti a potřeby a také to, jak žáci fungují jako skupina (struktura skupiny, klima ve třídě atd.). Dále je nutné brát ohled na momentální situaci ve třídě. Stanovení výukových cílů by nemělo omezovat tvořivost žáků.⁴¹

V případě dramatické výchovy jsou cíle často spojovány s hodnotami, které si žáci v rámci výuky osvojují. V souvislosti s tím bych zde ráda krátce uvedla rozdíl mezi výukovými cíli a hodnotami. Podle Machkové je rozdíl zejména v tom, že k rozvoji hodnot dochází v případě každé aktivity realizované v souvislosti s dramatickou výchovou. Jedná se v podstatě o to, čím je dramatická výchova schopna obohatit účastníky výukového procesu a v konečném důsledku tak celou společnost. V souvislosti s hodnotami dramatické výchovy

⁴¹ MARUŠÁK, R., KRÁLOVÁ, O. a RODRIGUEZOVÁ, V. *Dramatická výchova v kurikulu současné školy*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-472-4. s. 84.

je stanoven také výukový obsah. Pro dramatickou výchovu je charakteristické spojení se základními hodnotami demokracie a humanity. Výukové cíle jsou však formulovány danou institucí, která výuku realizuje. Do značné míry má na formulaci cílů vliv také učitel, který výuku realizuje. Ten totiž volí výukové cíle s ohledem na svou životní filozofii. Podle autorky je hranice mezi hodnotami a cíli pouze malá.⁴²

Podle Machkové je při stanovení cílů dramatické výchovy nutné reflektovat tři základní roviny nebo také úrovně. Konkrétně se jedná o cíle v dramatické, sociální a osobnostní rovině. Níže budou uvedeny konkrétní cíle pro jednotlivé roviny dramatické výchovy podle autorky:⁴³

Dramatická rovina:

1. dovednosti v oblasti dramatické: prostřednictvím dramatické výchovy si žáci osvojují schopnost hrát určitou roli, schopnost v rámci hry vystavět příběh jako celek, schopnost využívat různé druhy výrazových prostředků;
2. vědomosti v oblasti dramatických aktivit a divadla: v rámci dramatické výchovy si žáci osvojují základní znalosti principů dramaturgie a teorie divadla, seznamují se s historií dramatických aktivit a divadla.

Sociální rovina:

1. sociální skupina: dramatická výchova pozitivně ovlivňuje fungování sociálních skupin, žáci se učí, jak ve skupině pracovat, seznamují se se strukturou skupiny, její dynamikou, poznávají vztahy ve skupině a učí se principy kooperace;
2. poznávání života: prostřednictvím dramatické výchovy se žáci učí poznávat okolní svět a lidi.

Osobnostní rovina:

1. psychické funkce: dramatická výchova pomáhá rozvíjet pozornost, vnímání, myšlení, komunikaci a vůli, žáci se také v rámci aktivit učí, jak pracovat se svými emocemi;

⁴² MACHKOVÁ, E. *Úvod do studia dramatické výchovy*. Praha: NIPOS, 2007. ISBN 978-80-7068-207-4. s. 51.

⁴³ MACHKOVÁ, E. *Úvod do studia dramatické výchovy*. Praha: NIPOS, 2007. ISBN 978-80-7068-207-4. s. 35

2. rozvoj dalších osobních schopností: prostřednictvím dramatické výchovy dochází také k rozvoji inteligence, tvořivosti a dalších speciálních schopností;
3. rozvoj motivace: žáci v rámci dramatické výchovy pracují se svou motivací, dramatická výchova také přispívá k tomu, aby našli své zájmy;
4. budování hodnotového žebříčku a postojů žáků.

V případě dramatické výchovy se vyučující zaměřuje na všestranný rozvoj osobnosti žáků. Věnuje se zejména jejich vztahu k sobě samému, okolnímu světu a společnosti. Žáci se učí komunikovat, naslouchat, formulovat své názory, spolupracovat a řešit konflikty. Při stanovení cílů jsou mimo jiné zohledňovány estetické a etické hodnoty.

Cíle dramatické výchovy je možné rozdělit na krátkodobé, střednědobé a dlouhodobé. Dlouhodobé cíle jsou plánovány na období jednoho a více let. Střednědobé cíle se týkají zejména plánování cílů jednotlivých tematických bloků. Krátkodobé cíle jsou určeny například pro jednu vyučovací hodinu. Dále je možné v rámci dramatické výchovy formulovat cíle na úrovni obecné a konkrétní. Konkrétní cíle je možné vymezit pro konkrétní výukovou skupinu nebo pro školní rok. Velmi důležité je, aby byly konkrétní cíle v souladu s cíli obecnými.

Principy dramatické výchovy se opírají o základní didaktické principy, které byly uvedeny v kapitole č. 2.2.1 Didaktické principy. Mimo to se do popředí dostávají také dva další principy, a to: princip divadelnosti a dramatičnosti. Níže budou tyto dva principy popsány blíže:⁴⁴

- princip divadelnosti: je založen na přesvědčení, že jsou lidé schopni vstoupit do určité role a přehrávat fiktivní události. Svým herním chováním žáci vytváří fiktivní postavy, které se dostávají do fiktivních situací. Hra je při tom určena konkrétnímu divákovi. Divadelnost v tomto případě představuje určitou specifickou formu scéničnosti. Scéničnost je pojem označující jednání, které je ukazováno či

⁴⁴ PROVAZNÍK, J. *Dítě mezi výchovou a uměním. Dramatický výchova na přelomu tisíciletí*. Praha: Sdružení pro tvořivou dramaturgii, 2008. ISBN 978-80-903901-2-6. s. 27.

předváděno dalším lidem. Podle Stejskala se v rámci divadelnosti účastníci aktivity stylizují do odlišného „osobního tvaru“.⁴⁵

- princip dramatičnosti: vychází z pohledu na obsah hry jako na prostředek, který reprezentuje určitou situaci, problém nebo konflikt. Tento princip je založen na přesvědčení, že postavy předváděné účastníky aktivity se ocitají v obtížných situacích. Daná situace je tedy nutí k tomu, aby nějakým způsobem jednali a daný problém řešili. Princip dramatičnosti klade důraz na to, aby byla hra propojena s každodenní existencí.

Propojení dvou výše popsaných principů dává dramatické výchově její základní charakter, který ji odlišuje od jiných systémů zaměřených na osobnostní a sociální rozvoj jedince. Z tohoto hlediska popisuje Strejček dramatickou výchovu následujícím způsobem:⁴⁶

- „*divadlo hrané dětmi;*
- *(školní) dramatickou výchovu;*
- *divadlo ve výchově.*“

Podle Marušáka je potenciál dramatické výchovy dán zejména tím, jaké principy vyznává. V současném vzdělávacím kurikulu jsou podle jeho názoru zakotveny následující principy dramatické výchovy:⁴⁷

- středem vzdělávacího procesu je žák;
- v rámci jednotlivých aktivit je cíleně a vědomě pracováno s tvořivým potencionálem žáka, který je dále rozvíjen;
- zajištění kvality vzdělávacího procesu zejména ve vztahu k žákům;

⁴⁵ STREJČEK, J. *Dramatická výchova*. [online]. Praha: RVP Metodický portál [cit. 17. 8. 2020]. Dostupné z: https://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/D/DRAMATICK%C3%81_V%C3%9DCHOVA

⁴⁶ STREJČEK, J. *Dramatická výchova*. [online]. Praha: RVP Metodický portál [cit. 17. 8. 2020]. Dostupné z: https://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/D/DRAMATICK%C3%81_V%C3%9DCHOVA

⁴⁷ MARUŠÁK, R., KRÁLOVÁ, O. a RODRIGUEZOVÁ, V. *Dramatická výchova v kurikulu současné školy*.

Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-472-4. s. 10.

- výuka je založena na činnostním pojetí vyučování - žák se aktivně podílí na vzdělávacím procesu a je tak jeho spolutvůrce;
- v rámci výuky dochází k propojení reflexe, tvorby a exprese – učitel by měl mít vždy jasně promyšlenou strukturu reflexe včetně vymezení jejího významu v kompozici celé výuky;
- vědomé a cílené využití hry ve výuce, zejména rolové hry;
- důraz na situativnost, protože hra funguje nejlépe v situacích, se kterými učitel dále pracuje - využívá jednotlivé situace, spojuje několik situací, zkoumá je z různého úhlu pohledu;
- v rámci vyučovacího procesu pracuje vyučující s fikcí (neexistující svět a to jak v čase tak prostoru), která velmi úzce souvisí s fantazií žáků;
- důraz je kladen na psychosomatickou jednotu – spojení vnitřního a vnějšího světa;
- v rámci výuky je žákům umožněno improvizovat, improvizace je vnímána jako vědomá strategie a jeden ze způsobů interpretace;
- v průběhu výuky je budována kolektivní odpovědnost, protože dramatická výchova propojuje individuální vyjádření jedince a spolupráci skupiny.

V rámci realizace aktivit je nutné brát v úvahu také další důležité zásady. Podle Marušáka je například nutné průběh celé lekce průběžně zkoumat a experimentovat. Vychází při tom zejména z přesvědčení, že hra otevírá žákům prostor k vědomému experimentování s vlastními možnostmi. Velmi důležitý je také princip partnerství, který vychází z toho, že se žák aktivně podílí na formování vzdělávacího procesu. Partnerství by se mělo týkat nejen vzájemného vztahu mezi žáky, ale mělo by zavládnout také mezi učitelem a žákem. Posledním důležitým principem je podle Marušáka potřeba podívat se na danou situaci z různých úhlů pohledu. Díky tomu, že žáci během výuky vstupují do různých rolí, mají možnost nahlížet na danou situaci různým způsobem. Je jim tak umožněno vnímat různé aspekty věci.⁴⁸

⁴⁸ MARUŠÁK, R. *Literatura v akci*. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2017. ISBN 978-80-7331-172-8. s. 62.

Dramatická výchova využívá specifické metody, které reflektují základní principy dramatické výchovy uvedené výše. Podle Machkové slouží metody dramatické výchovy zejména k sebepoznání, osobnostnímu rozvoji žáků, kterým, mimo jiné, pomáhají také k prozkoumání a osvojení mezilidských vztahů.⁴⁹ Dramatická výchova v rámci realizace jednotlivých aktivit pracuje zejména s následujícími prvky:

- dramatické struktury: jedná se o soubor her, které na sebe navzájem logicky navazují a tvoří tak ucelený příběh (pohádka, rekonstrukce události atd.), který se zaměřuje na určité téma. Sled jednotlivých her může být připraven učitelem, žáci si ho mohou volit sami dle svých představ nebo se na jeho plánování podílí společně učitel i žáci.
- dramatické hry: v rámci jedné hry je možné zaměřit se na jedno konkrétní téma, které mají žáci v rámci aktivity zpracovat (konflikt mezi sousedy atd.).
- pomocné průpravné techniky: (např. procvičování jednotlivých technik řeči a pohybu; cvičení dovedností nutných pro improvizaci atd. – tyto techniky někdy nemívají ani dramatický, ani divadelní rozměr – jedná se o technická cvičení).

Metody dramatické výchovy hrají v rámci vyučovacího procesu významnou roli, protože umožňují vtáhnout účastníky do dění. Jejich prostřednictvím mohou prožívat, sdílet, tvořit a reflektovat. Metody využívané v rámci dramatické výchovy je možné klasifikovat podle různých hledisek. V případě této práce byla zvolena klasifikace dle Machkové, která rozděluje metody následujícím způsobem:⁵⁰

- Úplná hra: jedná se o univerzální metodu. V rámci hry se žáci dostávají do modelových situací, během kterých jsou používány různé druhy aktivit (psaní, pohyby, manipulace s předměty atd.). Hra je založena na zrcadlení reality.
- Pantomimicko-pohybová metoda: základem aktivit je pohyb a práce s tělem (svalová aktivita). Účastníci nesmí využívat řeč. Tato metoda přispívá k rozvoji

⁴⁹ MACHKOVÁ, E. *Jak se učí dramatická výchova*. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2007. ISBN 978-80-7331-089-9. s. 21

⁵⁰ MACHKOVÁ, E. *Jak se učí dramatická výchova*. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2007. ISBN 978-80-7331-089-9. s. 26-28.

koordinace a kontroly pohybu. Mimo to, umožňuje aktivizovat ducha a tělo účastníků aktivity. Metoda však může mít také relaxační funkci.

- Verbálně-zvukové metody: základem této metody je slovo a zvuk. Verbální komunikace je však vždy doprovázena také neverbální formou komunikace (gesta, postoje atd.) a pohyb. V rámci aktivit je rozvíjena schopnost komunikace, která zahrnuje naslouchání, sdělování svých názorů a prezentace vlastních myšlenek. Mezi aktivity realizované prostřednictvím této metody patří například čtení, brainstorming, diskuse, dabing, imaginativní hry atd.
- Improvizace: během improvizace probíhá hra, která není založena na scénáři. Její obsah tedy vzniká teď a tady. Žáci mají možnost realizovat své aktuální nápady. Improvizace v podstatě představuje zobrazení autentického prožitku spojeného s fikcí. Díky fikci mají žáci možnost vyzkoušet si situace, do kterých se zatím nedostali.

Většina autorů se shoduje na tom, že základní metodou dramatické výchovy je hra. Mlejnek definuje hru následujícím způsobem: „*svébytná činnost, při které není důležitý její výsledek; podstatný je vlastní průběh aktivity.*“⁵¹ Podle Kořátkové patří mezi základní aspekty hry spontaneita, tvořivost, radost a opakování.⁵² Podle Svobodové jsou pro hru charakteristické následující znaky:⁵³

- hra je svobodná;
- hra probíhá podle určitých pravidel;
- průběh hry není možné předvídat;
- hra probíhá v určitém čase a prostoru;
- během hry dítě získává zážitky.

⁵¹ MLEJNEK, J. *Dětská tvořivá hra*. Praha: IPOS, 2011. ISBN 80-7068-163-2. s. 11.

⁵² KOŘÁTKOVÁ, S., PROVAZNÍKOVÁ, J., BLÁHOVÁ, K., SVOBODOVÁ, R., TOMKOVÁ, A.. *Vybrané kapitoly z dramatické výchovy*. Praha: Karolinum 1998. ISBN 80-7184-756-9. s. 11.

⁵³ MLEJNEK, J. *Dětská tvořivá hra*. Praha: IPOS, 2011. ISBN 80-7068-163-2. s. 51.

V případě dramatické výchovy se jedná zejména o hru v roli. Jedná se o metodu, která umožňuje učiteli efektivně dosahovat výchovných cílů za pomoci navození určité fiktivní situace. Situace je realizována hráči, kteří v určité míře hrají autenticky sami sebe. Valenta rozlišuje následující typy her v roli:⁵⁴

- Simulace: během hry aktéři představují sami sebe a ukazují, jak by jednali v určitých situacích, které jsou uměle navozené a fiktivní.
- Alterace: role je v tomto případě předem vymezena různými aspekty (věk, pohlaví, zaměstnání, sociální postavení, sociální role atd.). Hráč však může sám rozhodnout o charakteru své role nebo o její vnitřní motivaci. Žák tedy jedná, jak by v dané roli jednal on sám.
- Charakterizace: žák představuje roli, která má zcela odlišné charakteristické rysy než on sám. Cílem je, aby se hráč do role co nejvíce vžil, což mu umožňuje vcítit se do jiného člověka a porozumět mu. V průběhu hry zobrazuje žák vnitřní život postavy, kterou hraje.

1.3.2 Současné podoby dramatické výchovy v dnešní době na základních školách

Dramatická výchova si našla v současné době na základních školách své nezastupitelné místo. To se projevuje nejen ve školních vzdělávacích programech, ale také přímo v praxi. Důvodem, proč se stala dramatická výchova součástí vzdělávacího obsahu, je zejména skutečnost, že je ve školském systému kladen důraz na vědomostní společnost, rozvoj klíčových kompetencí žáků a chápání mezipředmětových vztahů.

Do vzdělávacího procesu se dostává dramatická výchova třemi způsoby. Na jedné straně se jedná o učení se dramatu a divadlu, na druhé straně jde o učení se o dramatu a divadlu a posledním způsobem je učení se dramatem a divadlem. V prvním případě dochází k rozvoji dovedností, které souvisí s hraním rolí, expresivním vyjadřováním, jevištní tvorbou. V rámci učení se o dramatu získávají žáci vědomosti v dané oblasti. Seznamují se se základními pojmy a fakty z historie a současnosti dramatického umění. Cílem výuky je, aby žáci

⁵⁴ VALENTA, J. *Metody a techniky dramatické výchovy*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1865-1. s. 344.

pochopti smysl uměleckých a dalších kreativních činností. Žáci by si měli díky výuce uvědomit, že postupy užívané v dramatu a divadle obsahují významnou rovinu poznání a vztahování se vůči okolnímu světu prostřednictvím verbalizace jednotlivých témat. Jazyk je v tomto případě vnímán jako určitý druh umění. Posledním způsobem, jak se dramatická výchova dostává do výuky, je učení se dramatem a divadlem. Podle řady odborníků má právě tento způsob využití dramatické výuky zcela zásadní dopad na osobnostní a sociální rozvoj žáka. Mimo to, podle odborníků, přispívá dramatická výchova k rozvoji sociálně komunikačních dovedností žáků, občansko-společenských kompetencí žáků, formuje jejich postoje a hodnoty.⁵⁵

Nejčastěji se dramatická výchova uplatňuje ve výuce formou učení se dramatem a divadlem. V praxi to znamená, že vyučující využívají nástroje a metody dramatické výchovy ve výuce dalších vyučovacích předmětů k tomu, aby jim předali potřebné znalosti, dovednosti a hodnoty. Důvodem využití dramatické výchovy tímto způsobem je zejména skutečnost, že umělecké postupy nabízí žákům přirozenou alternativu racionálního a vědeckého způsobu vnímání okolního světa. Žáci tak mohou prostřednictvím těchto nástrojů do hloubky poznávat okolní svět. V souvislosti s tím hovoříme o tzv. interní dramatické výchově, která může žákům posloužit jako nástroj sebepoznání. Mimo to se tímto způsobem žáci seznamují s významem uměleckého nazírání světa.⁵⁶

1.3.3 Osobnost učitele dramatické výchovy

Učitel dramatické výchovy by měl splňovat základní předpoklady kladené na každého učitele. Jedná se zejména o pozitivní vztah k dětem, vyučovanému předmětu, emocionální zralost, takt atd. Jedná se o řadu osobnostních předpokladů, které však musí být doprovázeny také potřebnými pedagogickými znalostmi a schopnostmi. V tomto ohledu rozlišuje Kořátková dvě základní úrovně znalostí a dovedností učitele dramatické výchovy:⁵⁷

⁵⁵ MARUŠÁK, R., MACKOVÁ, S. KRÁLOVÁ, O. a ŠTEIDLOVÁ, K. *Podkladová studie: Dramatická výchova*. [online]. NÚV, Praha, 2019. [cit. 30. 09. 2020]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/file/3644_1_1/

⁵⁶ MARUŠÁK, R., MACKOVÁ, S. KRÁLOVÁ, O. a ŠTEIDLOVÁ, K. *Podkladová studie: Dramatická výchova*. [online]. NÚV, Praha, 2019. [cit. 30. 09. 2020]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/file/3644_1_1/

⁵⁷ KOŘÁTKOVÁ, S., PROVAZNÍKOVÁ, J., BLÁHOVÁ, K., SVOBODOVÁ, R., TOMKOVÁ, A.. *Vybrané kapitoly z dramatické výchovy*. Praha: Karolinum 1998. ISBN 80-7184-756-9. s. 56.

- Základní profesní vybavenost: jedná se o soubor vlastností, znalostí a dovedností, které by měl mít každý učitel.
- Speciální vybavenost pro dramatickou výchovu: jedná se o vlastnosti, znalosti a dovednosti nutné k tomu, aby mohl jedinec pracovat jako učitel dramatické výchovy.

Jak již bylo výše uvedeno, dramatická výchova představuje velmi specifický obor, což znamená, že jsou na vyučujícího kladeny specifické požadavky. Podle Pavlovské by měl mít učitel dramatické výchovy zejména následující vlastnosti a schopnosti:⁵⁸

- měl by umět komunikovat s lidmi;
- měl by mít pozitivní vztah k lidem;
- měl by umět vytvořit ve skupině příjemnou přátelskou atmosféru;
- měl by znát vyučovací metody a vědět, jak je efektivně využívat;
- měl by umět citlivě žáky hodnotit a dávat jim vhodným způsobem zpětnou vazbu;
- měl by mít základní obecné znalosti (kulturní, politické, zeměpisné atd.).

Učitel dramatické výchovy by měl podle Machkové být schopen v rámci dramatické výuky efektivně vést skupinu. Vyučující by si měl být vědom toho, jakým způsobem funguje skupina a jak probíhají skupinové procesy. Zcela zásadní je zajistit, aby ve skupině panovalo příznivé klima. Učitel by měl dávat žákům najevo, že věří v jejich schopnosti a dovednosti. Ti by měli učiteli důvěřovat a nebát se projevit. Učitel by tedy měl být empatický, tolerantní, projevit svůj zájem o žáky a akceptovat je jako osobnosti. Dále by měl učitel splňovat další předpoklady, jako je například schopnost improvizovat, zvládat techniku řeči, optimálním způsobem využívat verbální a neverbální jazykové prostředky a mít alespoň základní herecké předpoklady. Mimo jiné by měl být schopen sebereflexe. Mezi základní schopnosti učitele dramatické výchovy by měla patřit znalost zásad a metod dramatické výchovy, schopnost zvládat základní předpoklady dramaturgické práce a ochota rozvíjet své

⁵⁸ PAVLOVSKÁ, M. *Dramatická výchova*. Brno: Cerm, 1998. ISBN 80-7204-071-5. s. 9-10

dramatizační zkušenosti. Nezbytností je také hravost, tvořivost, originalita, otevřenost a ochota neustále prohlubovat své znalosti a dovednosti.⁵⁹

1.3.4 Pojetí dramatické výchovy v kurikulárních dokumentech v podmínkách základní školy

Dramatická výchova je zakotvena v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní školy jako součást doplňujícího vzdělávacího oboru. Tento vzdělávací obor shrnuje všechny nepovinné součásti základního vzdělávání, jejichž úkolem je doplnit či rozšířit vzdělávací obsah. Tyto předměty mohou být na škole vyučovány hromadně nebo mohou být nabídnuty žákům jako volitelný předmět nebo volnočasová aktivita. Z tohoto důvodu nejsou v rámci těchto oborů formulovány očekávané výstupy na úrovni závazných očekávaných výstupů a setkáme se zde pouze s doporučenou minimální úrovní znalostí a dovedností.

Učivo dramatické výchovy je v rámcovém vzdělávacím programu pro základní školy rozděleno do tří základních skupin. Jedná se o:⁶⁰

Základní předpoklady dramatického jednání

Tato oblast zahrnuje veškeré dovednosti nutné k realizaci jednotlivých aktivit dramatické výchovy. Na druhou stranu je však nutné uvědomit si, že mají tyto dovednosti velmi praktický charakter a žáci je mohou využít v běžném životě. V rámci této oblasti jsou rozvíjeny psychosomatické, herní a sociálně komunikační dovednosti. V případě **psychosomatických dovedností** jsou žáci učeni, jak pracovat s dechem, hlasem a verbálně a neverbálně komunikovat. Žáci se učí využít veškeré možnosti, které jim jejich hlas nabízí. Prostřednictvím hlasu se učí vyjadřovat své pocity. Cílem je naučit žáky, jak efektivně využívat dramatické prostředky. Ve výuce jsou za tímto účelem využívány speciální hry,

⁵⁹ MACHKOVÁ, E. *Jak se učí dramatická výchova*. Praha: Akademie múzických umění v Praze. 2007. ISBN 978-80-7331-089-9. s.

⁶⁰ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, 2017 [cit. 27. 07. 2020]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/43792/>. s. 113-114.

cvičení atd. **Herní dovednosti** představují schopnost vstoupit do role a vytvořit jevištní postavu. Herní dovednosti umožňují na jevišti jednat spontánně, zapojit se do hry nebo přijmout svou roli. V rámci dramatické výchovy jsou velkou měrou rozvíjeny sociálně komunikační dovednosti žáků, jako je například schopnost spolupracovat, komunikovat, prezentovat, reflektovat a hodnotit. Žáci se učí prostřednictvím herních situací a skupinové inscenační tvorby.

Proces dramatické a inscenační tvorby

V rámci této oblasti se žáci seznamují s tím, jak funguje dramatický proces a proces inscenační tvorby. Tyto dvě oblasti jsou pro dramatickou výchovu zcela zásadní. V souvislosti s poznáváním dramatického procesu se žáci učí, jak nalézat náměty a témata dramatických situací. Při tvorbě vlastní postavy se učí zaměřit se na její hlubší pochopení. Učí se také pracovat s činoherními a loutkářskými prostředky. Žáci se seznamují s tím, jak je koncipována dramatická situace s důrazem na časovou posloupnost příběhu. Žáci se seznamují s jednotlivými inscenačními prostředky a postupy s cílem, aby byli schopni přednést vlastní minipříběh. Velmi důležitá je také komunikace s divákem, která zahrnuje jak prezentaci daného díla, tak sebereflexi.

Recepce a reflexe dramatického umění

Žáci se seznamují se základními stavebními prvky dramatu, jako je dramatická postava, situace a konflikt. V rámci výuky poznávají současnou dramatickou tvorbu, umění a média – rozhlasová, televizní, filmová, divadelní a multimediální tvorba. Součástí dramatické výchovy je také poznávání jednotlivých divadelních druhů, mezi které patří loutkové divadlo, zpěvohra, činohra, pohybové a taneční divadlo.

S ohledem na výše popsany obsah vzdělávání jsou formulovány také výukové cíle. V rámcovém vzdělávacím programu je kladen důraz na využití získaných vědomostí a dovedností v praxi. Mimo to jsou v rámcovém vzdělávacím programu definovány očekávané výstupy, kterých by mělo být v rámci dramatické výchovy dosaženo. Jak již bylo výše

uvedeno, dramatická výchova je doplňující vzdělávací obor a jedná se tedy pouze o minimální požadavky a doporučení. Očekávané výstupy pro 1. stupeň základní školy jsou uvedeny v tabulce č. 1 níže.

Tabulka 1 Očekávané výstupy v dramatické výchově na 1. stupni podle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělání

Období	
1. období	Žák zvládá základy správného tvoření dechu, hlasu, artikulace a správného držení těla; dokáže hlasem a pohybem vyjadřovat základní emoce a rozpoznávat je v chování druhých.
	Žák rozlišuje herní a reálnou situaci; přijímá pravidla hry; vstupuje do jednoduchých rolí a přirozeně v nich jedná.
	Žák zkoumá témata a konflikty na základě vlastního jednání.
	Žák spolupracuje ve skupině na tvorbě jevištní situace; prezentuje ji před spolužáky; sleduje prezentace ostatních
	Žák reflektuje s pomocí učitele svůj zážitek z dramatického díla (divadelního, filmového, televizního, rozhlasového).
2. období	Žák propojuje somatické dovednosti a kombinuje je za účelem vyjádření vnitřních stavů a emocí vlastních i určité postavy.
	Žák pracuje s pravidly hry a jejich variacemi; dokáže vstoupit do role a v herní situaci přirozeně a přesvědčivě jednat.
	Žák rozpoznává témata a konflikty v situacích a příbězích; nahlíží na ně z pozic různých postav; zabývá se důsledky jednání postav.
	Žák pracuje ve skupině na vytvoření menšího inscenačního tvaru a využívá přitom různých výrazových prostředků.
	Žák prezentuje inscenační tvar před spolužáky a na základě sebereflexe a reflexe spolužáků a učitele na něm dále pracuje, sleduje a hodnotí prezentace svých spolužáků.
	Žák reflektuje svůj zážitek z dramatického díla; rozlišuje na základě vlastních zkušeností základní divadelní druhy.

2. Empirická část

V empirické části práce jsou uvedeny výsledky výzkumu, který byl v rámci přípravy diplomové práce realizován. Jedná se o smíšený výzkum, který se skládá z kvantitativního a kvalitativního výzkumu. Cílem výzkumu bylo zmapovat, jakým způsobem jsou principy dramatické výchovy reflektovány na 1. stupni základních škol ve Šluknovském výběžku. Empirická část práce je rozdělena do tří podkapitol. V první podkapitole jsou uvedeny cíle a metodologie výzkumu. V druhé podkapitole jsou uvedeny výsledky kvantitativního výzkumu, který je založen na analýze kurikulárních dokumentů a dotazníkovém šetření. Poslední podkapitola obsahuje výsledky kvalitativního výzkumu, které jsou prezentovány formou případové studie.

2.1 Cíle a metodologie práce

Primárním cílem diplomové práce je zjistit, jakým způsobem je reflektována dramatická výchova na 1. stupni základních škol ve Šluknovském výběžku. Na základě hlavního cíle byly formulovány následující výzkumné otázky:

- Jakým způsobem je dramatická výchova zařazována do školních vzdělávacích programů na 1. stupni základních škol ve Šluknovském výběžku?
- Jsou využívány principy a metody dramatické výchovy v povinných předmětech za účelem rozvoje klíčových kompetencí?
- Jak se dramatická výchova uplatňuje v rámci naplňování mezipředmětových vztahů a průřezových témat?

Za účelem dosažení výše uvedených cílů, bude realizováno kvantitativní a kvalitativní šetření. Cílem kombinace těchto dvou druhů šetření je získat komplexní přehled o situaci ve Šluknovském výběžku. Níže je krátce popsáno, jakým způsobem bude výzkum probíhat. Bližší informace budou vždy uvedeny v jednotlivých kapitolách.

Kvantitativní:

1. Analýza kurikulárních dokumentů
2. Nestandardizovaný dotazník

Kvalitativní:

1. Analýza kurikulárních dokumentů
2. Rozhovory
3. Vlastní pozorování

Před zahájením výzkumu bylo nutné nastudovat odbornou literaturu, která se věnuje dané problematice. V rámci studia odborné literatury jsem se zaměřila zejména na kurikulární reformu v České republice, základní didaktické pojmy a dramatickou výchovu. Informace, které byly takto získány, byly shrnuty v teoretické části práce.

Na základě studia odborné literatury byly formulovány cíle práce a její metodika. S ohledem na dané téma byla zvolena kombinace kvantitativního a kvalitativního výzkumu. Jak již bylo uvedeno, cílem je získat celistvou představu o tom, jak školy ve Šluknovském výběžku přistupují k dramatické výchově.

Kvantitativní výzkum je založen na testování hypotéz, které jsou na základě výzkumu potvrzeny nebo vyvráceny. V některých případech ke stanovení hypotéz nedochází a výzkum se zaměřuje pouze na zodpovězení výzkumných otázek. V rámci výzkumu je nashromážděno velké množství dat, která jsou následně za pomoci statistických metod vyhodnocena. Mezi nejčastější metody sběru dat patří dotazníkové šetření, testy a měření. Výzkum není časově tak náročný. V rámci výzkumu je daný problém zkoumán okrajově a výsledky je možné zobecnit. V případě předložené práce bude v rámci kvantitativního výzkumu využito dotazníkové šetření realizované na školách ve Šluknovském výběžku. Proběhne také analýza kurikulárních dokumentů těchto škol. Detailní informace k výzkumu budou uvedeny v kapitole 3.2 Kvantitativní výzkum.

Kvalitativní výzkum jde více do hloubky sledovaného problému. Z tohoto důvodu je do výzkumu většinou zapojeno menší množství respondentů. Za účelem nashromáždění informací je většinou využívána metoda osobního rozhovoru, který je méně strukturovaný, než je tomu v případě dotazníku. Výzkum je poměrně časově náročný a na výzkumníka jsou kladeny větší nároky. Výsledky výzkumu není možné zobecnit, ale je na jejich základě možné vytvářet konkrétní teorie. Do kvalitativního výzkumu budou zapojeny školy, které

budou vybrány na základě kvantitativního výzkumu. Také v tomto případě bude využita analýza kurikulárních dokumentů. Dále budou realizovány rozhovory s učiteli, kteří se na dramatickou výchovu zaměřují. Potřebné informace budou získány také prostřednictvím pozorování aktivit realizovaných přímo ve třídě. Detailní informace k výzkumu budou uvedeny v kapitole 3.3 Kvalitativní výzkum.

Informace získané na základě kvantitativního a kvalitativního výzkumu budou následně shrnuty v samostatné kapitole. Zde budou také uvedeny odpovědi na výzkumné otázky, které byly uvedeny v úvodu této kapitoly.

2.2 Kvantitativní výzkum

Cílem kvantitativního výzkumu je zmapovat situaci na školách, které se nachází ve Šluknovském výběžku. V rámci kvantitativního výzkumu budou hledány odpovědi na následující otázky:

- Jakým způsobem je dramatická výchova zařazována do školních vzdělávacích programů na 1. stupni základních škol ve Šluknovském výběžku?
- Jakým způsobem je dramatická výchova zařazována do výuky?
- Využívají učitelé principy a metody dramatické výchovy ve výuce za účelem rozvoje klíčových kompetencí?
- Jak se dramatická výchova uplatňuje v rámci naplňování mezipředmětových vztahů a průřezových témat?

Jak již bylo uvedeno, v rámci kvantitativního výzkumu bude provedena analýza kurikulárních dokumentů škol. Jedná se zejména o školní vzdělávací programy, které obsahují informace o tom, jakým způsobem škola přistupuje k výuce. Mimo jiné jsou zde také učební plány a osnovy. Prostudovány budou také další dokumenty škol, které jsou veřejně dostupné. V rámci analýzy se zaměříme hlavně na to, jak je dramatická výchova zařazována do výuky. Ve školních vzdělávacích programech budou hledány prvky či formy dramatické výchovy.

Dále bude za účelem zodpovězení výše uvedených otázek realizováno dotazníkové šetření mezi učiteli. Dotazník bude obsahovat zejména uzavřené otázky, jejichž vyhodnocení je poměrně jednoduché a výsledky je možné zpracovat za pomoci statistických metod. Vlastní dotazník je uveden v příloze předložené práce. Mezi respondenty budou učitelé, kteří působí na školách ve Šluknovském výběžku. Výsledky výzkumu budou prezentovány slovně a prostřednictvím grafů v kapitole níže.

2.2.1 Charakteristika výzkumného vzorku

Jak již bylo, výše uvedeno, zaměřujeme se v rámci výzkumu na školy, které se nachází ve Šluknovském výběžku. Výzkum se bude věnovat pouze 1. stupni základní školy. Konkrétně se jedná o 25 základních škol. Seznam škol, které byly do výzkumu zapojeny, je uveden v tabulce č. 2 níže.

Tabulka 2 Seznam škol ve Šluknovském výběžku

Základní škola a Praktická škola Gabriely Pelechové, pobočný spolek
Speciální základní škola a Praktická škola, Šluknov, Tyršova 710, příspěvková organizace
Speciální základní škola a Mateřská škola, Varnsdorf, T. G. Masaryka 1804, příspěvková organizace
Dětský domov se školou, základní škola a středisko výchovné péče Jiříkov
Základní škola a Mateřská škola Rybníště, okres Děčín, příspěvková organizace
Základní škola a Mateřská škola Lipová, okres Děčín, příspěvková organizace
Základní škola Rumburk, Vojtěcha Kováře 85/31, okres Děčín, příspěvková organizace
Interaktivní základní škola Varnsdorf, Karlova 1700, okres Děčín, příspěvková organizace

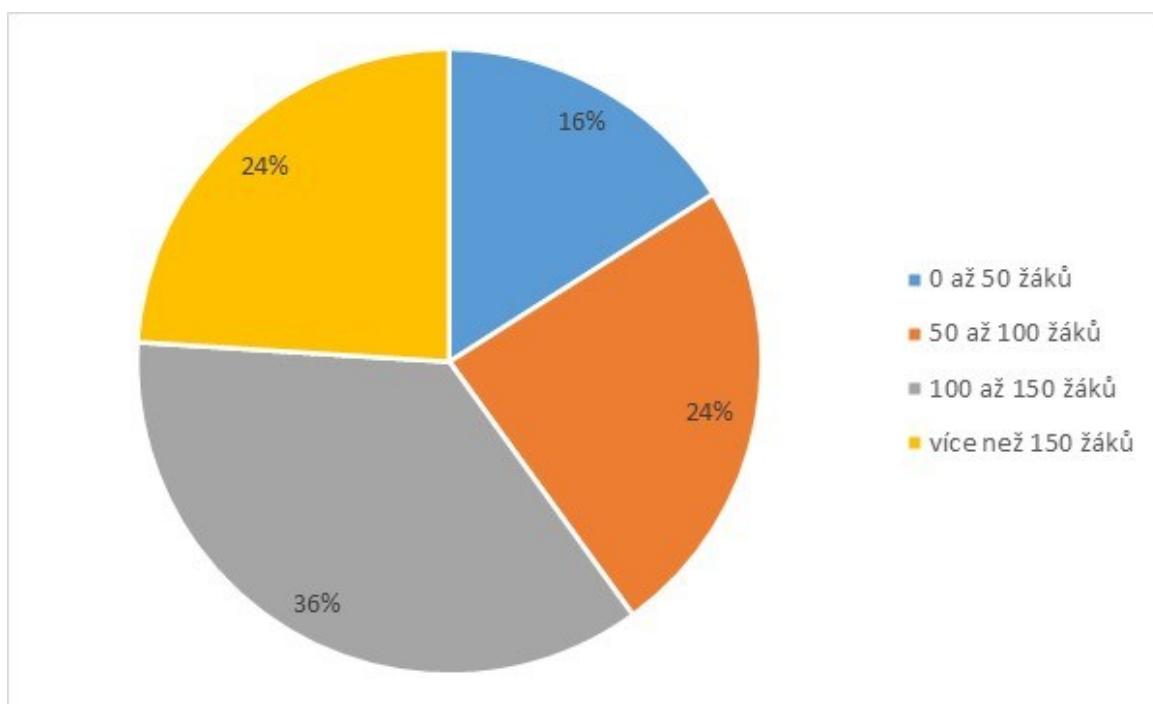
Základní škola a Mateřská škola Varnsdorf, Bratislavská 994, okres Děčín, příspěvková organizace
Základní škola a Mateřská škola Vilémov, okres Děčín, příspěvková organizace
Základní škola a mateřská škola Tadeáše Haenkeho Chřibská, příspěvková organizace
Základní škola a Mateřská škola Dolní Poustevna, příspěvková organizace
Základní škola a Mateřská škola Krásná Lípa, příspěvková organizace
Základní škola Mikulášovice, okres Děčín, příspěvková organizace
Základní škola Rumburk, Tyršova ulice 1066/2, okres Děčín, příspěvková organizace
Základní škola a Mateřská škola Staré Křečany, okres Děčín, příspěvková organizace
Základní škola J. Vohradského Šluknov, okres Děčín
Základní škola Varnsdorf, náměstí E. Beneše 469, okres Děčín, příspěvková organizace
Základní škola Rumburk, U Nemocnice 1132/5, okres Děčín, příspěvková organizace
Základní škola Varnsdorf, Edisonova 2821, okres Děčín, příspěvková organizace
Základní škola Velký Šenov, okres Děčín
Základní škola Varnsdorf, Východní 1602, okres Děčín, příspěvková organizace
Základní škola Jiříkov, okres Děčín - příspěvková organizace
Základní škola Dolní Podluží, okres Děčín, příspěvková organizace
Základní škola Pastelka, o.p.s.

Zdroj: <https://rejstriky.msmt.cz/rejskol/>

Ve většině případů se jedná o klasické školy, které žákům nabízí studium na 1. a 2. stupni základní školy (56 % škol). Do výzkumu se však zapojily také školy, které zajišťují výuku pouze na 1. stupni (28 % škol). Čtyři zapojené školy (16 %) mají specifický charakter. Jedná se o speciální a praktické školy a dětský domov se školou. Ve většině případů (36 % škol)

se jednalo o školy, které mají kapacitu 100 až 150 žáků na 1. stupni základní školy. Značné zastoupení měly také školy s kapacitou od 50 do 100 žáků a nad 150 žáků. Do výzkumu se však zapojili také malé školy s kapacitou do 50 žáků. Detailní informace o struktuře škol podle jejich kapacity jsou uvedeny v grafu č. 1 níže.

Graf 1 Struktura zapojených škol podle jejich kapacity

Zdroj: vlastní práce autora

2.2.2 Analýza školních vzdělávacích programů

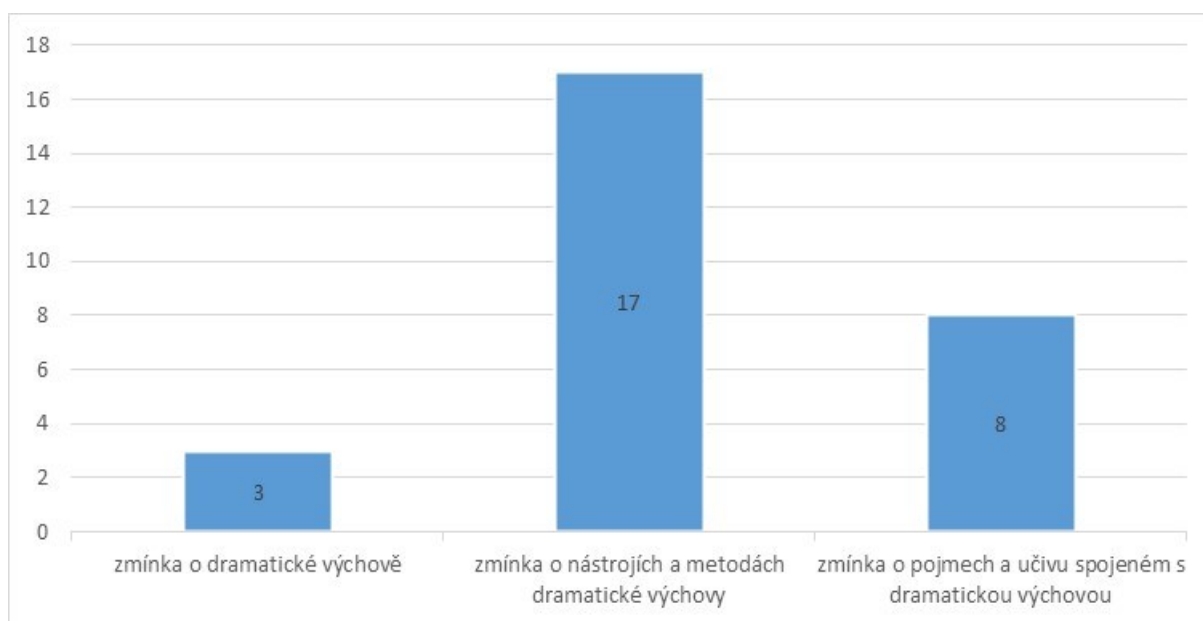
V rámci analýzy školních vzdělávacích programů bylo zjišťováno, jakým způsobem je zde reflektována dramatická výchova. V rámci analýzy bylo sledováno:

- zda se dramatická výchova objevuje ve školních vzdělávacích programech;
- v jaké formě se zde dramatická výchova objevuje;
- ve kterých vzdělávacích oblastech a předmětech se dramatická výchova objevuje.

Dramatická výchova se objevuje ve školních vzdělávacích programech u 19 z 25 sledovaných škol (76 % škol). Dramatická výchova je v těchto školních vzdělávacích

programech přímo zmíněna nebo se v nich setkáme s metodami dramatické výchovy či učivem, které do dané oblasti spadá. Zmínka o dramatické výchově se objevila ve 3 školních vzdělávacích programech (16 % škol). Dramatická výchova je zde však zmíněna pouze okrajově v souvislosti s výukou jiných vyučovacích předmětů. Ve většině případů (89 % škol) se ve školních vzdělávacích programech setkáme s metodami a nástroji, které jsou charakteristické pro dramatickou výchovu. Nejčastěji se jedná o dramatizaci, která je využívána za účelem osvojení si potřebných vědomostí a požadovaných dovedností. U 8 škol (42 % škol) se setkáme ve školních vzdělávacích programech se zmínkou o pojmech a učivu spojeném s dramatickou výchovou. Detailní informace jsou uvedeny v grafu č. 2 níže.

Graf 2 Způsob, jakým se dramatická výchova objevuje ve školních vzdělávacích programech.

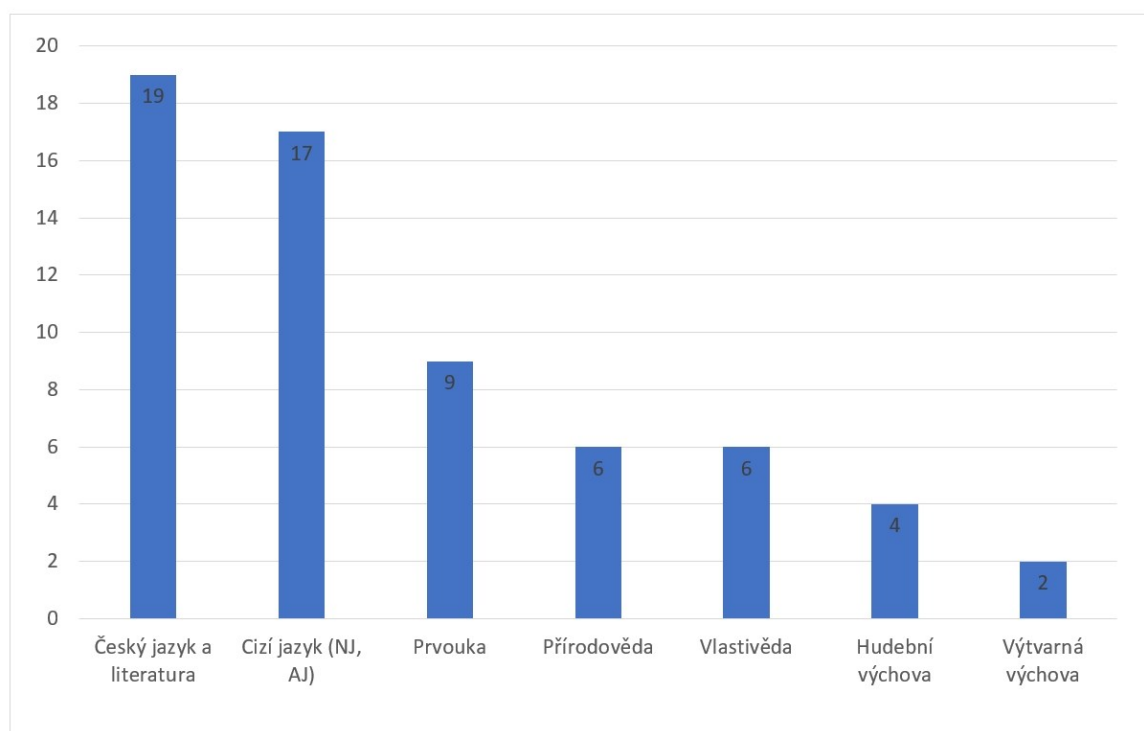

Zdroj: vlastní práce autora

Dramatická výchova se většinou objevuje ve spojení s výukou jazyků. V případě všech 19 škol se jedná o výuku českého jazyka a literatury. Dramatická výchova je často zařazována do literární výchovy. U 89 % škol je dramatická výchova využívána při výuce cizího jazyka – německý nebo anglický jazyk. Dále jsou nástroje a metody dramatické výchovy zmiňovány v souvislosti s tematickým okruhem Člověk a jeho svět, kde se uplatňuje

zejména v rámci výuky prvouky a vlastivědy. V neposlední řadě se můžeme s dramatickou výchovou setkat při výuce výtvarné a hudební výchovy. Detailní informace jsou uvedeny v grafu č. 3 níže.

Graf 3 Ve kterých oblastech se ve školních vzdělávacích programech objevuje dramatická výchova.

Zdroj: vlastní práce autora

V případě 9 škol (47 % škol) je dramatická výchova zmiňována v souvislosti s rozvojem klíčových kompetencí žáků. Ve 3 školních vzdělávacích programech je dramatická výchova zmiňována v souvislosti s průřezovým tématem osobnostní a sociální výchova.

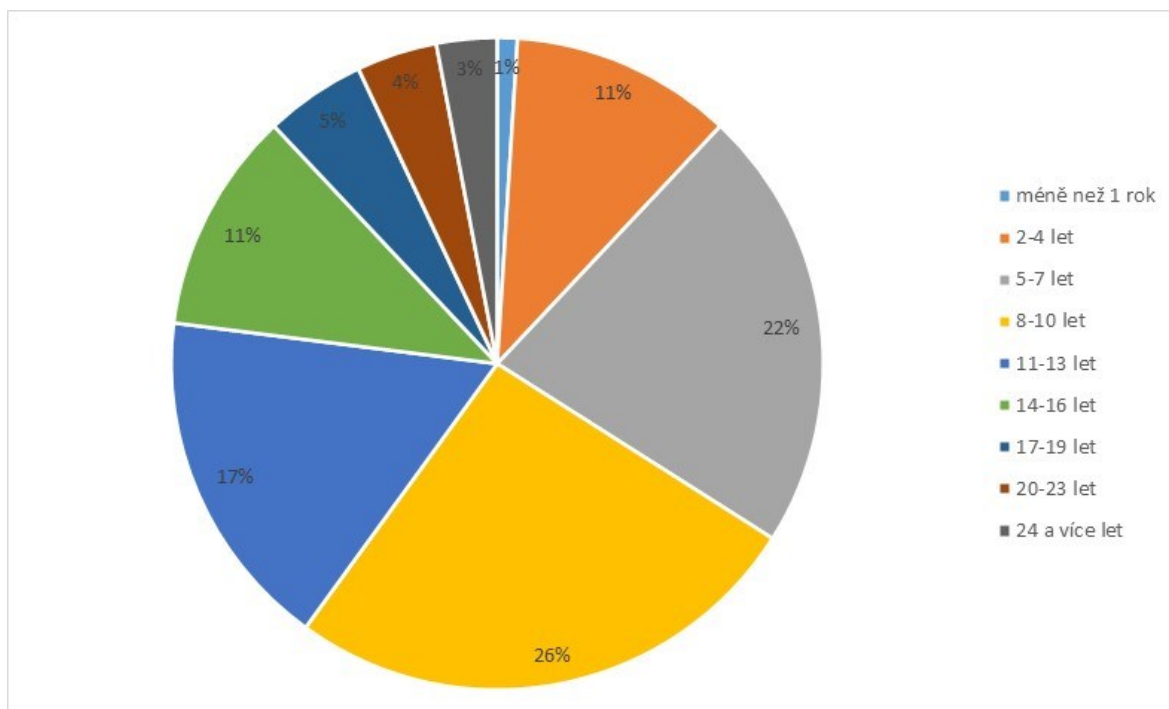
2.2.3 Výsledky dotazníkového šetření

Dotazník byl rozeslán všem školám, které byly uvedeny v kapitole 3.2.1 Charakteristika výzkumného vzorku. Na počátku byli osloveni ředitelé škol, kteří byli požádáni o spolupráci na výzkumu. Se zapojením souhlasilo 21 ředitelů. Ti následně umožnili kontakt s učiteli,

kterým byl zaslán dotazník. Takto bylo osloveno celkem 87 učitelů. Nakonec se podařilo získat 76 vyplněných dotazníků. Návratnost dotazníků činí 87 %, což je dobrý výsledek.

Ve většině případů (97 % respondentů) byly mezi respondenty ženy, což do značné míry souvisí s feminizací školství v České republice. Většinou (34 % respondentů) šlo o osoby ve věku od 35 do 44 let. Druhou nejvíce zastoupenou skupinou (22 % respondentů) byly osoby ve věku od 45 do 55 let. Značné zastoupení (14 % respondentů) měli učitelé ve věku 55 až 64 let. V rámci dotazníku byla sledována také délka praxe respondentů. Většina dotazovaných (26 %) působila ve školství od 8 do 10 let. Poměrně dost zastoupenou skupinou byly respondenti s praxí v rozsahu od 5 do 7 let. Detailní informace o struktuře respondentů podle délky praxe jsou uvedeny v grafu č. 4 níže.

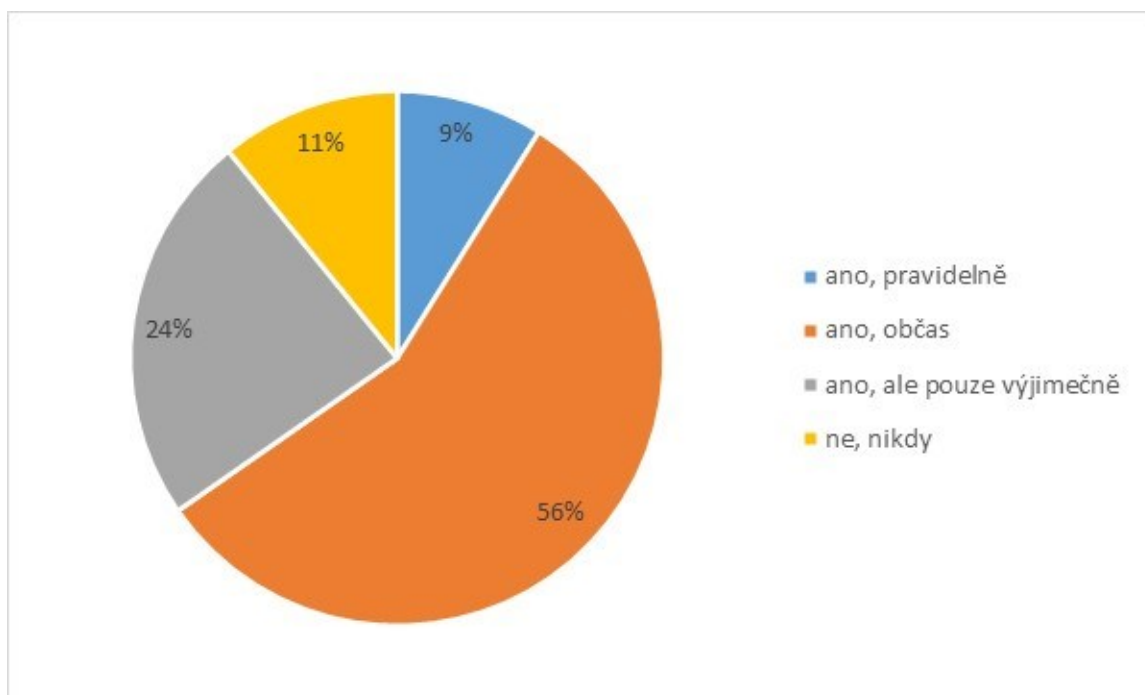
Graf 4 Struktura respondentů podle délky praxe.

Zdroj: vlastní práce autora

Většina respondentů uvedla, že dramatická výchova je ve školním vzdělávacím programu jejich školy reflektována pouze okrajově. Takto odpovědělo 83 % dotazovaných. Zbytek (17 % respondentů) uvedl, že není dramatická výchova do školního vzdělávacího programu vůbec zahrnuta. Přesto většina z nich dramatickou výchovu do výuky zařazuje za účelem rozvoje klíčových kompetencí žáků. Pouze 11 % respondentů uvedlo, že s dramatickou výchovou ve výuce vůbec nepracuje. Většinou (57 % respondentů) pracují dotazovaní s dramatickou výchovou pouze občas. Detailní informace jsou uvedeny v grafu č. 5 níže.

Graf 5 Odpovědi respondentů na otázku č. 2 Využíváte ve své praxi dramatickou výchovu za účelem rozvoje klíčových kompetencí žáků?

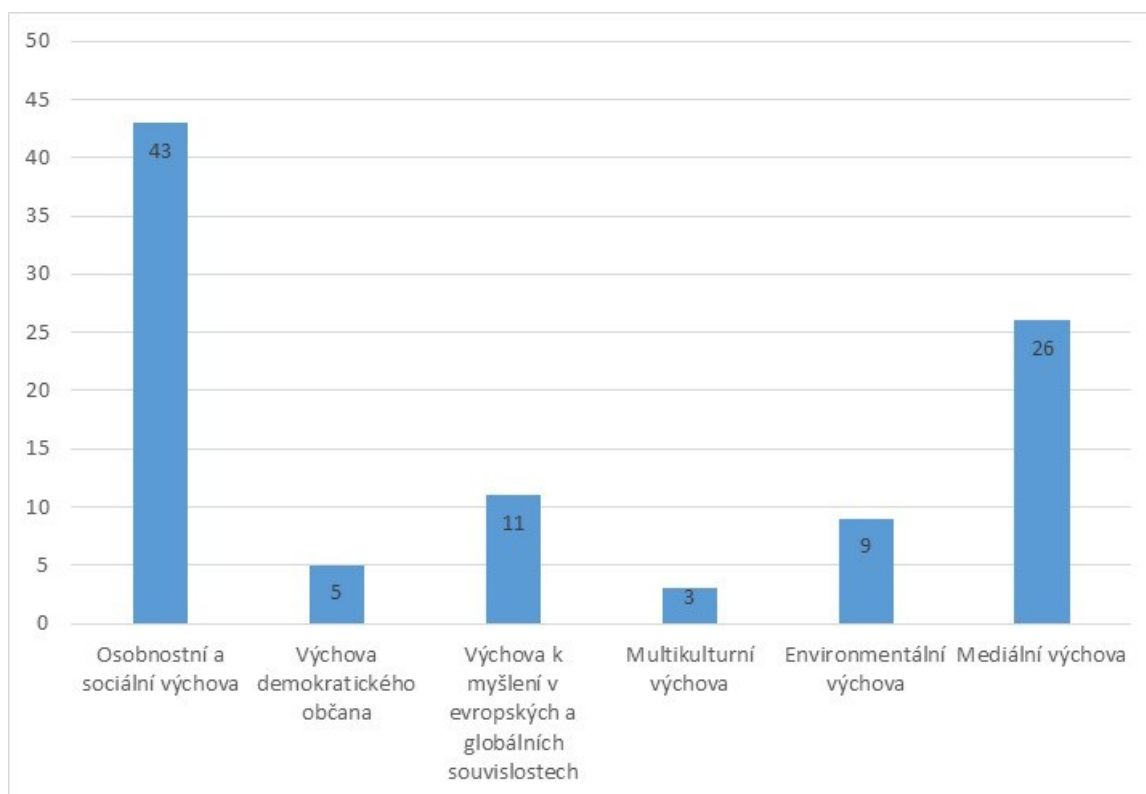

Zdroj: vlastní práce autora

Vyučující využívají dramatickou výchovu za účelem naplňování mezipředmětových vztahů a průřezových témat. Takto odpovědělo celkem 64 % dotazovaných. Většina z nich zařazuje za tímto účelem dramatickou výchovu občasně (48 % respondentů). Jen 6 % z nich pracuje s dramatickou výchovou pravidelně. Nejčastěji je dramatická výchova využívána k naplňování cílů průřezového tématu Osobnostní a sociální rozvoj. Dále je dramatická

výchova používána v mediální výchově a výchově k myšlení v evropských a globálních souvislostech. Detailní informace jsou uvedeny v grafu č. 6 níže.

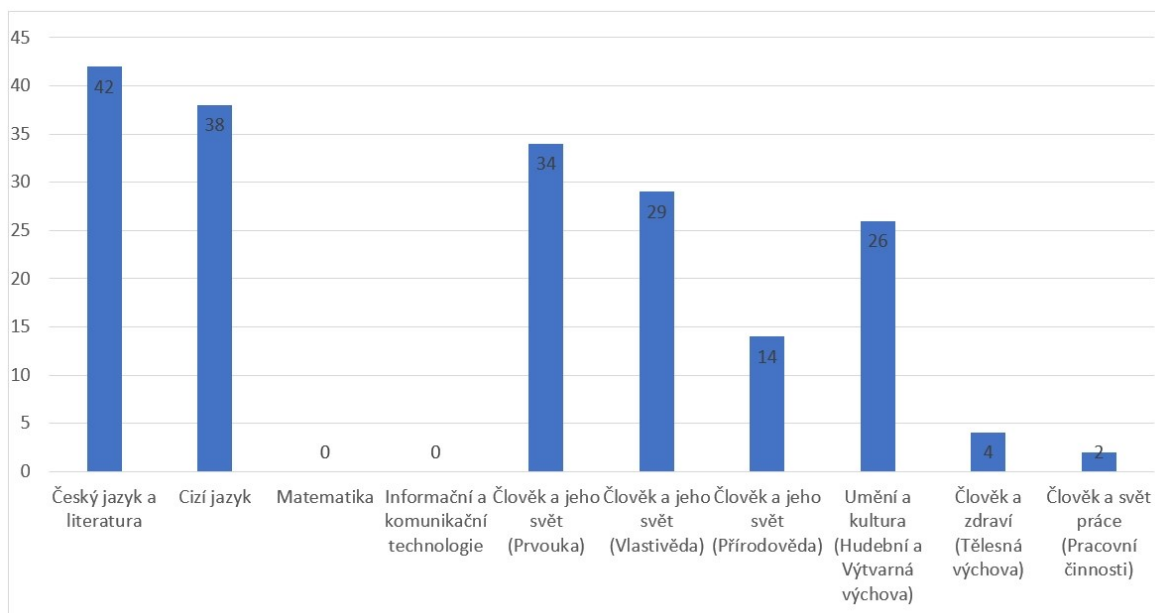
Graf 6 Odpovědi respondentů na otázku č. 4 Při výuce kterých průřezových témat využíváte dramatickou výchovu?

Zdroj: vlastní práce autora

Velmi často jsou nástroje a metody dramatické výchovy zařazovány do výuky klasických vyučovacích předmětů. Pouze 4 % dotazovaných za tímto účelem s dramatickou výchovou nepracuje. Pravidelně s nástroji a metodami dramatické výchovy ve výuce klasických vyučovacích předmětů pracuje 26 % respondentů. Občas nástroje a metody dramatické výchovy využívá ve výuce 59 % dotazovaných. Ve většině případů jsou prvky dramatické výchovy využívány při výuce českého jazyka a literatury a cizích jazyků. Dále je dramatická výchova často využívána ve výuce tematických okruhů Člověk a jeho svět a Umění a kultura. Detailní informace jsou uvedeny v grafu č. 7 níže.

1. Graf 7 Odpovědi respondentů na otázku č. 6 Seřadte vyučovací předměty dle četnosti využívání postupů dramatické výchovy k dosahování cílů výuky.

Zdroj: vlastní práce autora

V následující otázce bylo zjišťováno, jaké nástroje a metody dramatické výchovy učitelé ve své práci využívají. Učitelé měli k popisu frekvence užívání jednotlivých nástrojů a metody dramatické výchovy použít škálu od 0 do 5, kde 0 znamenalo, nevyužívám je vůbec a 5 znamenalo, využívám je velmi často. Nejčastěji využívají učitelé ve výuce průpravné hry a cvičení. Tento nástroj používali všichni respondenti. Čtyři učitelé dokonce uvedli, že je užívají pravidelně. V průměru učitelé hodnotili frekvenci využívání těchto nástrojů 3,38 body. Druhým nejčastěji využívaným nástrojem byla dramatizace, kterou používalo celkem 68 respondentů. Dva učitelé ji využívají pravidelně. Frekvence využití těchto metod byla v průměru hodnocena 2,34 body. Méně často učitelé pracovali v hodině s improvizací a vstupovali do určité role. Improvizaci používalo 32 respondentů. Šest učitelů bylo ochotno během výuky vstoupit do určité role. Detailní informace jsou uvedeny v tabulce č. 3 níže.

Tabulka 3 Odpovědi respondentů na otázku č. 7 Které nástroje a metody dramatické výchovy ve své práci využíváte?

Metoda	0	1	2	3	4	5	Průměr
průpravné hry a cvičení	0	4	9	19	37	4	3,38
dramatizace	5	12	25	17	12	2	2,34
improvizace	41	12	14	6	0	0	0,48
učitel v roli	67	5	1	0	0	0	0,09

Zdroj: vlastní práce autora

V posledních dvou otázkách byli učitelé požádáni, aby uvedli výhody a nevýhody dramatické výuky. Respondenti nejčastěji uváděli jako výhodu dramatické výchovy skutečnost, že umožňuje zpestřit výuku. Podle 87 % dotazovaných umožňuje využití nástrojů a metod dramatické výchovy vtáhnout žáky do výuky, získat jejich pozornost a nenásilnou formou je naučit potřebným znalostem a dovednostem. Mezi další výhody, patřila schopnost dramatické výchovy podporovat osobnostní a sociální rozvoj žáků, pozitivně ovlivňovat klima třídy a podpora inkluzivního vzdělávání. Velkou výhodou dramatické výchovy je podle respondentů zejména to, že se jedná o univerzální nástroj, který je možné využít při výuce různých témat.

Mezi nevýhody řadili oslovení učitelé zejména skutečnost, že je příprava a realizace výuky s využitím prvků dramatické výchovy náročná. Tento názor zastávalo 68 % dotazovaných pedagogů. Dále vnímali jako nevýhodu fakt, že není vždy možné předvídat reakci žáků na výuku. Pro některé učitele bylo obtížné s žáky prostřednictvím dramatické výchovy pracovat, protože měli jen málo zkušeností. Tito učitelé se obávali, že nebudou schopni dovést žáky pomocí těchto metod k požadovanému cíli a hodina se jim „rozpadne“. Několik vyučujících uvedlo, že v tomto ohledu nemá podporu ze strany vedení školy a je pro ně tedy problém dané metody ve výuce používat.

2.2.4 Shrnutí výsledků kvantitativního výzkumu

V rámci kvantitativního výzkumu jsem se zaměřila na hledání odpovědí na čtyři otázky. V této kapitole budou shrnuty informace, které byly zjištěny prostřednictvím studia školních vzdělávacích programů a dotazníkového šetření.

Jakým způsobem je dramatická výchova zařazována do školních vzdělávacích programů na 1. stupni základních škol ve Šluknovském výběžku?

V rámci analýzy školních vzdělávacích programů se ukázalo, že se dramatická výchova objevuje ve školních vzdělávacích programech u 19 z 25 sledovaných škol. Dramatická výchova do školních vzdělávacích programů byla zařazena ve všech případech jako součást povinných předmětů. Učivo dramatické výchovy se objevovalo v předmětu český jazyk a literatura. Nástroje a metody dramatické výchovy byly doporučovány zejména pro výuku českého jazyka a literatury a cizích jazyků. Méně často bylo doporučeno ji využívat s tematickým okruhem Člověk a jeho svět a v předmětech výtvarná a hudební výchova.

Jakým způsobem je dramatická výchova zařazována do výuky?

Dramatickou výchovu zařazují do výchovy učitelé často, aniž by jim to bylo ve školním vzdělávacím programu doporučeno. Většinou využívají nástroje a metody dramatické výchovy při výuce povinných předmětů. Nejčastěji s nimi pracují v rámci výuky českého jazyka a literatury, cizích jazyků a tematických okruhů Člověk a jeho svět a Umění a kultura. Mezi nejčastěji používané metody patří průpravné hry a cvičení a dramatizace.

Využívají učitelé principy a metody dramatické výchovy ve výuce za účelem rozvoje klíčových kompetencí?

Dramatickou výchovu za účelem rozvoje klíčových kompetencí využívá většina účastníků dotazníkového šetření (83 % respondentů). S dramatickou výchovou takto pracují učitelé pouze občas. Jen minimum z nich ji do výuky zařazuje pravidelně.

Jak se dramatická výchova uplatňuje v rámci naplňování mezipředmětových vztahů a průřezových témat?

K naplňování mezipředmětových vztahů a průřezových témat využívá dramatickou výchovu řada vyučujících (64 % respondentů). Nejčastěji je dramatická výchova využívána v případě průřezového tématu Osobnostní a sociální rozvoj. Dále je dramatická výchova používána v mediální výchově a výchově k myšlení v evropských a globálních souvislostech.

2.3 Kvalitativní výzkum

Cílem kvalitativního výzkumu je ukázat na příkladu tří škol nacházejících se ve Šluknovském výběžku, jakým způsobem je dramatická výchova implementována do výuky na 1. stupni základní školy. Školy byly vybrány na základě výsledků dotazníkového šetření a na základě analýzy školních vzdělávacích programů. V rámci výzkumu byly vybrány různé typy škol tak, aby bylo možné ukázat různé přístupy k dramatické výchově. Z tohoto důvodu byla zvolena škola nacházející se v obci s rozšířenou působností, vesnická škola a speciální škola. Za účelem nashromáždění potřebných informací bude provedena analýza školních dokumentů, rozhovory s učiteli a pozorování. V rámci kvalitativního výzkumu budou hledány odpovědi na následující otázky:

- Jaké jsou rozdíly v tom, jak jednotlivé školy přistupují k dramatické výchově?
- Jaké jsou rozdíly v tom, jak jednotlivé školy reflektují dramatickou výchovu ve svých školních dokumentech a jak ji vyučující implementují do výuky v praxi?
- Do jaké míry školy reflektují to, jak je dramatická výchova upravena v rámcovém vzdělávacím plánu?

Kapitola je rozdělena do tří kapitol, které reflektují situaci ve sledované škole. U každé školy bude uvedeno, jak je dramatická výchova zařazena do školního vzdělávacího programu, jak je implementována do výuky a jak k ní učitelé přistupují přímo ve výuce.

2.3.1 Základní škola Vojtěcha Kováře, Rumburk

Na základní škole probíhá výuka pouze na 1. stupni základní školy (1. až 5. ročník). Celkem studuje na škole 105 žáků – v každé třídě průměrně 20 žáků. Jedná se většinou o žáky z blízkého okolí školy. Do školy však docházejí také žáci z okolních obcí. Část žáků trpí vývojovou poruchou. Jsou však ve škole plně inkludováni a je jim věnována speciální péče. Součástí školy je také školní družina, knihovna, tělocvična, počítačová učebna a dvě jazykové učebny. Pedagogický sbor se skládá z 8 plně kvalifikovaných členů. Dva pedagogové vystudovali speciální pedagogiku se zaměřením na logopedii a vývojové poruchy učení a chování. Na škole působí také dva asistenti pedagoga pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami.

Škola v rámci výuky klade důraz na moderní přístup k výuce. Primárním cílem školy je „Profesionální, kvalifikovanou vzdělávací péčí pomoci každému dítěti, často s různými vzdělávacími potřebami, najít si svou cestu, která povede k rozvoji vlastní osobnosti.“⁶¹ Škola se zaměřuje mimo jiné na výuku cizích jazyků, práci s výpočetní technikou, sportovní výchovu a inkluzivní vzdělávání.

Dramatická výchova je na škole využívána v rámci výuky jednotlivých předmětů. To znamená, že ji zde nenajdeme jako samostatný vyučovací předmět. Ve školním vzdělávacím programu je však zakotvena jako jeden z nástrojů, které je možné během výuky využívat. To se týká následujících vyučovacích předmětů:

- český jazyk a literatura;
- prvouka;
- německý jazyk.

V případě českého jazyka a literatury se dramatická výchova uplatňuje zejména v literární výchově. Zde se můžeme s dramatickou výchovou setkat nejen v rámci učiva, ale také jako nástrojem sloužícím hlavně k rozvoji verbální a neverbální komunikace. Dramatická výchova se v rámci učiva objevuje následujícím způsobem v jednotlivých ročnících:

⁶¹ Školní vzdělávací program - Otevřená škola. [online]. Rumburk: ZŠ Vojtěcha Kováře, Rumburk, 2020 [cit. 24. 09. 2020]. Dostupné z: <http://www.zsvojtechakovare.cz/wp-content/uploads/%C5%A0VP-INKLUZE-2016-%C3%BApravy-II.001.pdf>

- **1. třída:** žáci se učí porozumět pojmům jako je například loutkové a maňáskové divadlo.
- **2. třída:** v rámci výuky se žáci seznamují se zážitkovým čtením a nasloucháním, učí se spojovat obsah textu s vlastní představou tvořivé činnosti s literárním textem. V souvislosti s tím v hodině probíhá přednes básní, volná reprodukce přečteného nebo slyšeného textu, dramatizace, spojování obsahu textu s ilustrací.
- **3. třída:** součástí učiva je také v tomto případě zážitkové čtení a naslouchání. Dále se žáci učí tvořivě pracovat s textem, což zahrnuje přednes, volnou reprodukci přečteného nebo slyšeného textu, dramatizaci a vlastní výtvarný doprovod. Žáci se seznamují s pojmy, jako je například divadelní představení nebo herec.
- **4. třída:** výuka se v tomto ročníku zaměřuje mimo jiné také na problematiku divadla. Žáci se seznamují se základními pojmy, strukturou divadelní hry atd. Jako součást filmové výuky se ve školním vzdělávacím programu objevuje také problematika televizní inscenace.
- **5. třída:** v tomto ročníku jdou žáci více do hloubky a seznamují se s jednotlivými druhy divadelní tvorby. Součástí výuky jsou také informace o kulturním dění v daném regionu.

Prvky dramatické výchovy se objevují také ve výuce prvouky. Zde je dramatická výchova využívána jako významný nástroj osobnostního a sociálního rozvoje žáků. V 1. třídě je například dramatizace podle školního vzdělávacího programu využívána v tématu lidé kolem nás. Jejím prostřednictvím mohou žáci znázornit své představy o jednotlivých profesích. Ve 2. a 3. třídě je dramatizace využívána ke znázornění vztahů v rodině a činností jednotlivých členů rodiny. Mimo to, je ve 3. třídě využívána dramatická výchova jako prostředek výuky zaměřené na čas jako fyzikální veličinu. Zde se učí děti vnímat dějiny jako sled jednotlivých událostí, seznamují se s rolí minulosti, současnosti a budoucnosti v našich životech. Za tímto účelem jsou využívány metody a nástroje dramatické výchovy.

Dále se s prvky dramatické výchovy setkáváme v případě školního vzdělávacího programu ve výuce německého jazyka. Konkrétně je zde uvedeno, že by měla být dramatizace

využívána za účelem rozvoje komunikačních dovedností žáků. Například by měla být do výuky zařazena dramatizace jednoduchých příběhů a pohádek.

Dramatická výchova je v rámci školního vzdělávacího programu vnímána jako jeden z významných nástrojů, které učitelé mohou uplatnit v rámci průřezového tématu Osobnostní a sociální výchova. Tuto skutečnost potvrdili vyučující, se kterými byly vedeny rozhovory. Rozhovor byl veden se 3 vyučujícími. Všichni z nich uvedli, že prvky dramatické výchovy do výuky zařazují pravidelně. Jako důvod uvedli skutečnost, že dramatická výchova umožňuje nenásilnou formou vzdělávat žáky, rozvíjet jejich klíčové kompetence a podporovat je v osobnostním rozvoji. Mimo to uváděli, že je velkým přínosem, že umožňuje pracovat s třídou jako se sociální skupinou. Vzhledem k tomu, že škola silně podporuje inkluzi, je dramatická výchova užívána také za účelem budování pozitivních vztahů mezi žáky a podpoře inkluze žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.

Učitelé shodně během rozhovorů uváděli, že výhodou dramatické výchovy je, podle jejich názoru, hlavně její schopnost působit na žáka celistvě. V rámci výuky s prvky dramatické výchovy se žáci nejen učí novým dovednostem, ale dochází k rozvoji jejich osobnosti. Podle učitelů je v průběhu takto koncipované výuky vidět, že hodina žáky baví. Sami učitelé vnímali dramatickou výchovu jako prvek, který jim samým umožňuje osobnostní rozvoj. Výuka je pro ně díky dramatické výchově vždy jiná, přináší jim nové podněty a s tím související inspiraci.

Učitelé však s dramatickou výchovou spojovali také určitá negativa či problémy. Přiznali, že samotná příprava na výuku je poměrně náročná a vyžaduje spoustu času. Nikdy také neví, jak vlastní aktivita dopadne a jak na ní žáci zareagují, což je pro ně nepříjemné. Vlastní výuka je také náročnější, protože je často nutné zajistit specifické pomůcky, prostor atd. Přesto podle jejich názoru převažují benefity spojené s dramatickou výchovou a do výuky je rádi zařazují. Dramatická výchova podle jejich názoru najde své uplatnění v řadě vyučovacích předmětů a při výuce různorodých témat. To je také důvod, proč ji zařazují nejen do výuky předmětů, u kterých je to podle školního vzdělávacího programu doporučeno.

V rámci pozorování jsem se účastnila pěti vyučovacích hodin. Konkrétně se jednalo o výuku prvouky a českého jazyka a literatury v 3., 4. a 5. třídě. Před vlastní výukou jsem vždy

hovořila s vyučujícím, který mi vysvětlil koncepci hodiny a seznámil mě se svou přípravou. Vlastní výuku jsem sledovala zpovzdálí, abych žáky nerušila při práci. Během výuky bylo znát, že jsou žáci na tento typ výuky zvyklí. Jejich reakce byly velmi spontánní a jednali otevřeně. Všichni se do aktivit zapojili a bylo vidět, že si je užívají. Učitel vystupoval v rámci výuky jako „průvodce“. Jeho úkolem bylo moderovat výuku a reflektovat jednotlivé aktivity. Všichni tři sledovaní učitelé postupovali stejně.

2.3.2 Základní škola a Mateřská škola Rybniště

Základní a mateřská škola Rybniště patří mezi malotřídní školy. Kapacita školy je 50. žáků. Žáci jsou rozděleni do dvou až tří tříd s ohledem na počet žáků v daném školním roce. Důraz je v rámci školy kladen na to, aby se žáci ve škole cítili dobře. Učitelé a žáci se proto společně podílí na účelné a estetické výzdobě školy s cílem vytvořit zde pozitivní klima a rodinné prostředí. Z tohoto důvodu škola nabízí řadu volnočasových aktivit, které se konají jak na půdě školy, tak mimo ni. Motto školy zní: „*Místo pro každého*“. Škola klade důraz na inkluzivní vzdělávání. Vedení školy přitom staví zejména na rodinném prostředí, které škola nabízí díky nízkému počtu žáků. Škola má s inkluzivním vzděláváním dlouholeté zkušenosti a dosáhla řady úspěchů zejména díky tomu, že je k dětem přistupováno individuálně. Výuku zajišťuje plně kvalifikovaný učitelský sbor (třídní učitelé, učitelé a asistenti pedagoga). Učitelé vykonávají, s ohledem na své další vzdělání, také další funkce – výchovný poradce, školní metodik prevence atd. Výhodou je také propojení základní a mateřské školy, které žákům umožňuje plynulý přechod mezi jednotlivými stupni v rámci systému vzdělávání. Vedení školy systematicky plánuje vzdělávací proces a jednotlivé školní a mimoškolní akce tak, aby reflektovaly potřeby mateřské i základní školy.

Školní vzdělávací program se opírá o motto školy „*Místo pro každého*“. Důraz je kladen na inkluzivní vzdělávání, individuální přístup k žákům, vytvoření rodinného prostředí a zajištění smysluplné nabídky volnočasových aktivit. Školní vzdělávací program se opírá o

Konfuciovův citát, který zní: „*Pověz mi a zapomenu, ukaž mi a já si vzpomenu, ale nech mne se zúčastnit a já pochopím.*“⁶²

V rámci školního vzdělávacího programu, se dramatická výchova využívá zejména v předmětu český jazyk, kde je součástí literární výchovy. Dramatická výchova je jak součástí učiva, tak je využívána jako jeden ze vzdělávacích nástrojů. Z formálního hlediska se podle školního vzdělávacího programu uplatňují principy dramatické výchovy od 3. ročníku. S jejími prvky se však můžeme setkat od 1. třídy. Níže bude krátce popsáno, jak je dramatická výchova do literární výchovy podle školského vzdělávacího programu zařazována:

- **3. třída:** žáci poznávají pojmy spojené s dramatickou výchovou, jako je příběh, děj, jeviště, divadlo, herec, divák, loutky atd.
- **4. třída:** žáci se učí svými vlastními slovy vyjadřovat pocity, které v nich vyvolalo divadelní dílo. Žáci jsou schopni používat pojmy, které se v předcházejících ročnících naučili. Součástí výuky je dramatizace pohádek, povídek a básní.
- **5. třída:** v tomto ročníku by měli být žáci schopni přednášet literární texty a po přečtení text reprodukovat.

Dále je dramatická výchova využívána jako prostředek užívaný k výuce anglického jazyka. Dramatická výchova je využívána v rámci nácviku čtení s porozuměním. Žáci se učí, jak v rámci práce s textem využívat také dramatizaci.

V rámci rozhovorů s učiteli se ukázalo, že jsou principy dramatické výchovy využívány také ve výuce dalších vzdělávacích předmětů. Jedná se zejména o prvouku, vlastivědu a hudební výchovu. Ve všech těchto případech jsou využívány metody a nástroje dramatické výchovy. Učitelé se pro jejich využití rozhodují sami, protože je vnímají jako efektivní nástroj k předání potřebných informací. Takto se vyjádřily všechny tři učitelky, které na škole působí. Jejich motivací k využití dramatické výchovy, je také skutečnost, že výuka žáky více

⁶² Školní vzdělávací program ZŠ a MŠ Rybníště. [online]. Rybníště: ZŠ a MŠ Rybníště, 2020 [cit. 29. 09. 2020]. Dostupné z: <http://www.zsrybniste.cz/skolni-vzdelavaci-program-zs.html>

baví, protože není jednotvárná. Učitelky se shodly na tom, že má dramatická výchova také sekundární přínos, kterým je podpora osobnostního a sociálního rozvoje žáků.

Jedna z učitelek uvedla, že je podle jejího názoru nutné dobře si zařazení dramatické výchovy do výuky rozmyslet. Podle jejího názoru není vhodné ji užívat příliš často. Jako důvod uvedla skutečnost, že pro děti i učitele je zařazení dramatické výchovy poměrně náročné. Na učitele jsou kladeny značné nároky jak v rámci přípravy na výuku, tak v rámci realizace výuky. Zcela zásadní je podle ní zařazení reflexe po skončení výuky. Jejím prostřednictvím dochází k ukotvení získaných vědomostí a dovedností do celkových znalostí žáků. Také ostatní respondentky uváděly, že příprava na výuku je pro ně při využití dramatické výchovy náročnější. Přesto vnímaly její přínos jako zcela zásadní. Jedna z učitelek uvedla: „*příprava takovéto výuky je dřina, které se ale rozhodně vyplatí*“.

V případě této školy mi bylo umožněno navštívit jednu vyučovací hodinu, do které byly zařazeny prvky dramatické výuky. Jednalo se o výuku prvouky pro žáky 4. a 5. třídy (19 žáků). Dramatická výchova byla do výuky zařazena formou dramatických her. Také v tomto případě bylo zjevné, že jsou žáci na tento typ výuky zvyklí a užívají si ji. Učitelka byla na výuku dobře připravena. Před výukou mi v rozhovoru sdělila, že se jedná o hry, které již ve výuce využila. Přesto je pro ni vždy zajímavé, jak žáci reagují. Každá třída je jiná a žáci na dané téma reagují různě. Proto je podle jejich názoru nutné vždy se dobře připravit, aby učitele v průběhu výuky nemohlo nic překvapit. Výuka v obou případech proběhla bez komplikací. Žáci byly aktivní a učitelka, podle mého názoru, dosáhla požadovaného výsledku. Velkým přínosem v případě tohoto pozorování pro mě bylo, jaké techniky využila učitelka za účelem reflexe. Jednalo se o velmi jednoduché aktivity, které nezabraly moc času, ale umožnily žákům uvědomit si význam dané aktivity. *Využívala za tímto účelem jednoduché otázky typu: Jak jste se cítili? Co jste během aktivity cítili?* ad. Další použitou metodou byla metoda Jedno slovo. Úkolem žáků je v takovém případě jedním slovem popsat své pocity během aktivity.

2.3.3 Dětský domov se školou, základní škola a středisko výchovné péče Jiříkov

Dětský domov se školou, základní škola a středisko výchovné péče Jiříkov je zařízení určené pro výkon ústavní výchovy. Jedná se o koedukované zařízení s kapacitou 48 dětí. Jedná se

o poměrně malé zařízení. Děti, které jsou v dětském domově umístěny, plní povinnou školní docházku přímo v této instituci. Základní škola zahrnuje 1. a 2. stupeň (1. až 9. třída). Mezi žáky jsou často děti se zdravotním postižením (lehké mentální postižení) či sociálním znevýhodněním. S ohledem na tuto skutečnost jsou vyučující proškoleni v oblasti speciální pedagogiky (doplňkové vysokoškolské vzdělání v oblasti speciální pedagogiky). Na škole působí také metodik prevence sociálně patologických jevů, výchovný poradce a učitelům ve výuce asistují asistenti pedagoga.

Školní vzdělávací program vymezuje priority školy. Důraz je kladen zejména na budování rodinné atmosféry a dobrého klimatu školy. Výuka probíhá v malotřídkách, což umožňuje reflektovat speciální potřeby žáků. S ohledem na charakter školy je však kladen důraz také na dodržování pravidel, která jsou ve škole i domově jasně vymezena. Žáci jsou také vedeni k samostatnosti a jsou podporovány jejich sociální schopnosti a dovednosti. V rámci školního vzdělávacího programu jsou zdůrazňovány tři základní principy „škola pro život“, „škola pro všechny“ a „škola bez agrese a násilí“.⁶³

Dramatická výchova je podle školního vzdělávacího programu zařazována do výuky v rámci učiva českého jazyka a literatury. Zde se žáci seznamují s jednotlivými pojmy charakteristickými pro dramatickou výchovu a historii divadla. Jiným způsobem však není dramatická výchova ve školním vzdělávacím programu reflektována. Zmínka o dramatické výchově se objevuje také v souvislosti s výtvarnou výchovou. Podle školního vzdělávacího programu by měly být výtvarné práce zadávány s ohledem na obsah učiva dramatické výchovy.

Vzhledem k tomu, že se s implementací principů dramatické výchovy ve školním vzdělávacím programu nesetkáme, bylo pro mě důležité zjistit, jak je tomu v praxi. Za tímto účelem jsem oslovila učitele 1. stupně, se kterými byly následně vedeny rozhovory. Do výzkumu se zapojili tři vyučující, kteří učí na 1. stupni základní školy. Všichni potvrdili, že využívají ve výuce metody a nástroje dramatické výchovy. Jedná se většinou o dramatizaci a dramatické hry. Tyto metody využívají v řadě předmětů. Nejčastěji se jedná o výuku

⁶³ *Školní vzdělávací program Dětský domov se školou, základní škola a středisko výchovné péče Jiříkov*. [online]. Jiříkov: Dětský domov se školou, základní škola a středisko výchovné péče Jiříkov, 2020 [cit. 29. 09. 2020]. Dostupné z: <http://www.ddsjirikov.cz/>

českého jazyka a literatury a cizích jazyků. Mimo to, využívají dramatické hry také ve výuce ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět (prvouka a vlastivěda). Nástroje a metody dramatické výchovy využívají ve výuce zejména za účelem oživení klasické výuky.

Hlavním přínosem dramatické výchovy je podle jejich názoru skutečnost, že umožňuje učitelům navázat se žáky vztah. Využívají ji také v rámci dalších aktivit spojených s prevencí sociálně patologických jevů. Dramatickou výchovu vnímají také jako nástroj vhodný pro práci se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Důvodem je primárně skutečnost, že za pomoci dramatické výchovy je možné pracovat se třídou jako se sociální skupinou. Umožňuje také otevřít témata, která nejsou pro žáky příjemná. Je tedy důležitým nástrojem osobnostního rozvoje. Právě tyto důvody vedou vyučující k tomu, aby dramatickou výchovu do výuky zařadili.

Mezi hlavní problémy, které vyučující v souvislosti s využitím dramatické výchovy ve výuce řeší, je přístup žáků. Vzhledem k tomu, že školu navštěvují také děti s výchovnými problémy, je zcela zásadní je na tento typ výuky připravit. Velmi důležité je vytvořit ve třídě vhodné klima, které by mělo být založeno na důvěře mezi učitelem a žáky. Pouze pak je možné jednotlivé aktivity realizovat. V případě jejich školy hraje zcela zásadní roli fakt, že jsou na počátku stanovena základní pravidla, která musí všichni žáci dodržovat. Dále je podle učitelů důležité přistupovat k žákům individuálně. Všichni dotazovaní učitelé uváděli, že jednotlivé aktivity mají v různých třídách různé účinky. Velmi záleží na klimatu třídy, rozpoložení žáků a vztahu učitele a žáků.

V případě této školy jsem měla možnost navštívit jednu vyučovací hodinu. Jednalo se o výuku prvouky pro 2. třídu. Tématem hodiny byla rodina. Výuka probíhala ve třídě, která není na výuku tohoto typu zvyklá, což se projevilo také ve výuce. Žáci zpočátku nevěděli, jak postupovat a byli požadavky učitele zaskočení. Pozvolna se však uvolnili a do aktivity zapojovali. Učitel s nimi pracoval pomalu a nechával jim prostor pro vlastní aktivity. Po skončení výuky jsme spolu s učitelem sešli a hodinu rozebrali. Hovořili jsme zejména o tom, jak žáci na jednotlivé hry reagovali. Přínosem tohoto pozorování pro mě bylo zejména to, že jsem mohla sledovat, jak se žáci seznamují se zcela novým způsobem výuky.

2.3.4 Shrnutí výsledků kvalitativního výzkumu

V této kapitole budou shrnuty informace, které byly zjištěny prostřednictvím studia školních vzdělávacích programů, rozhovorů s učiteli a pozorování. V rámci kvalitativního výzkumu byly hledány odpovědi na následující otázky.

Jaké jsou rozdíly v tom, jak jednotlivé školy přistupují k dramatické výchově?

V rámci výzkumu se ukázalo, že sledované školy přistupují k dramatické výchově velmi podobným způsobem. Žádná ze škol neměla dramatickou výchovu zařazenou do učebních osnov jako samostatný vyučovací předmět. Ve dvou případech byla dramatická výchova součástí vzdělávacího obsahu. Konkrétně se dramatická výchova objevovala v předmětu český jazyk a literatura, kde se žáci seznamovali se základními pojmy dramatické výchovy. Nejčastěji školy využívaly jednotlivé nástroje a metody dramatické výchovy ve výuce různých předmětů (český jazyk a literatura, cizí jazyky, prvouka, vlastivěda). Všichni oslovení učitelé se shodli na tom, že vnímají dramatickou výchovu jako efektivní nástroj pro osobnostní a sociální rozvoj. Využívají ji také jako prostředek inkluzivního vzdělávání.

Tabulka 4 Porovnání přístupu vybraných škol k dramatické výchově

Název školy	Využití DV v praxi	Vzdělávací oblast	Vyučovací předměty
Základní škola Vojtěcha Kováře, Rumburk	Zařazení do učiva	Jazyk a jazyková komunikace	Český jazyk a literatura
	Využití nástrojů a metod DV ve výuce	Člověk a jeho svět	Německý jazyk
	Rozvoj klíčových kompetencí		Prvouka
	Využití v průřezovém tématu Osobnostní a sociální výchova		
	Podpora inkluze		
Základní škola a Mateřská škola Rybniště	Zařazení do učiva	Jazyk a jazyková komunikace	Český jazyk a literatura
	Využití nástrojů a metod DV ve výuce	Člověk a jeho svět	Anglický jazyk
	Podpora osobnostního a sociálního rozvoje		Prvouka
			Vlastivěda
	Umění a kultura	Hudební výchova	
Dětský domov se školou, základní škola a středisko výchovné péče Jiříkov	Využití nástrojů a metod DV ve výuce	Jazyk a jazyková komunikace	Český jazyk a literatura
	Podpora osobnostního a sociálního rozvoje	Člověk a jeho svět	Prvouka
	Podpora inkluze	Umění a kultura	Vlastivěda
			Výtvarná výchova

Zdroj: 1 vlastní práce autora

Jaké jsou rozdíly v tom, jak jednotlivé školy reflektují dramatickou výchovu ve svých školních dokumentech a jak ji vyučující implementují do výuky v praxi?

Poměrně velké rozdíly byly vysledovány v tom, jak je dramatická výchova reflektována ve školním vzdělávacím programu a jak je implementována v praxi. Ve školních vzdělávacích programech se o dramatické výchově hovoří jen sporadicky. Většinou je zde pouze uvedeno, že doporučenou metodou pro výuku daného tématu je dramatizace. Dramatická výchova se například neobjevuje v souvislosti s klíčovými kompetencemi a průřezovými tématy. U žádné ze škol se nesetkáme s dramatickou výchovou jako samostatným vyučovacím předmětem nebo zájmovým kroužkem. V praxi jsou nástroje a metody dramatické výchovy využívány častěji, než je ve školním vzdělávacím programu doporučeno. Vyučující tyto nástroje a metody většinou volí nejen proto, aby předali žákům potřebné učivo, ale také za účelem osobnostního a sociálního rozvoje. Je tedy zjevné, že je v praxi dramatická výchova využívána také v rámci řešení výuky průřezových témat.

Tabulka 5 Porovnání reflexe DV v ŠVP a využití DV v praxi

Název školy	DV v ŠVP	Praxe
Základní škola Vojtěcha Kováře, Rumburk	Vzdělávací oblast - Jazyk a jazyková komunikace, Člověk a jeho svět	Zařazení do učiva
	Vyučovací předmět – Český jazyk a literatura, Německý jazyk, Prvouka	Využití nástrojů a metod DV ve výuce
		Rozvoj klíčových kompetencí
		Využití v průřezovém tématu Osobnostní a sociální výchova
Podpora inkluze		
Základní škola a Mateřská škola Rybníště	Vzdělávací oblast - Jazyk a jazyková komunikace	Zařazení do učiva
	Vyučovací předmět – Český jazyk a literatura	Využití nástrojů a metod DV ve výuce
Dětský domov se školou, základní škola a středisko výchovné péče Jiříkov	Vzdělávací oblast - Český jazyk a literatura, Umění a kultura	Zařazení do učiva
		Využití nástrojů a metod DV ve výuce
	Vyučovací předmět – Český jazyk a literatura, Výtvarná výchova	Podpora osobnostního a sociálního rozvoje
Podpora inkluze		

Zdroj: 2 vlastní práce autora

Do jaké míry školy reflektují to, jak je dramatická výchova upravena v rámcovém vzdělávacím programu?

Jednotlivé školy podle mého názoru reflektují ve svých školních vzdělávacích programech to, jak je dramatická výchova reflektována v rámcovém vzdělávacím programu jen velmi málo. To se projevuje jak v rámci stanovení učiva, tak při výběru vzdělávacích metod. Podle rámcového vzdělávacího programu by se měli žáci seznamovat s pojmy spojenými s dramatickou výchovou v literární výchově. Ve sledovaných školách tomu tak skutečně bylo. Dvě sledované školy také reflektovaly doporučení rámcového vzdělávacího programu v tom, kdy využívat nástroje a metody dramatické výchovy. Tyto školy využívají nástroje a metody dramatické výchovy v rámci výuky jazyků (českého jazyka, cizích jazyků). Velmi efektivně byla dramatická výchova využívána v rámci osobnostní a sociální výchovy. Důležité je si ale připomenout, že tato skutečnost nebyla reflektována ve školních vzdělávacích programech.

2.4 Výsledky výzkumu

Jak bylo v úvodu empirické části uvedeno, cílem realizovaného výzkumu bylo zjistit, jakým způsobem je reflektována dramatická výchova na 1. stupni základních škol ve Šluknovském výběžku. Za účelem dosažení tohoto cíle byly stanoveny výzkumné otázky. V této kapitole bude krátce shrnuto, k jakým závěrům jsme na základě realizovaného výzkumu došli.

Jakým způsobem je dramatická výchova zařazována do školních vzdělávacích programu na 1. stupni základních škol ve Šluknovském výběžku?

V rámci analýzy školních vzdělávacích programů se ukázalo, že školy ve Šluknovském výběžku zařazují dramatickou výchovu do svých vzdělávacích programů pouze jako jednu z metod výuky povinných vzdělávacích předmětů. Dramatická výchova je zde vnímána pouze jako způsob, jak uchopit učivo a předat ho zajímavým způsobem žákům. Podle školních vzdělávacích programů byla dramatická výchova využívána zejména v rámci výuky českého jazyka a literatury a cizích jazyků. Ani jedna ze sledovaných škol nezařadila do svých školských vzdělávacích programů dramatickou výchovu jako samostatný vyučovací předmět, ani nenabízela žákům dramatickou výchovu ve formě volnočasové

aktivitu. V praxi zařazují vyučující nástroje a metody dramatické výchovy do výuky častěji, než jim je ve školních vzdělávacích programech doporučováno. Přesto je dramatická výchova ve výuce využívána jen okrajově. Nejčastěji se uplatňuje ve výuce českého jazyka a literatury a cizích jazyků. Učitelé však nad rámec školních vzdělávacích programů používají často tyto metody také ve výuce prvouky, přírodovědy, vlastivědy, výtvarné a hudební výchovy.

Jsou využívány principy a metody dramatické výchovy v povinných předmětech za účelem rozvoje klíčových kompetencí?

Vyučující využívají principy a metody dramatické výchovy za účelem rozvoje klíčových kompetencí velmi často. V rámci dotazníkového šetření uvedlo 83 % respondentů, že s metodami dramatické výchovy takto pracuje. Mezi nejčastěji používané metody dramatické výchovy patří průpravné hry a cvičení, dramatizace. Tyto metody jsou však využívány pouze občas. Jen malá část dotazovaných je do výuky zařazovala pravidelně.

Jak se dramatická výchova uplatňuje v rámci naplňování mezipředmětových vztahů a průřezových témat?

Dramatická výchova je využívána také za účelem naplňování mezipředmětových vztahů a průřezových témat. Za tímto účelem ji podle dotazníkového šetření využívá 64 % dotazovaných. Nejčastěji je dramatická výchova využívána v případě průřezového tématu Osobnostní a sociální rozvoj. Dále je dramatická výchova používána v mediální výchově a výchově k myšlení v evropských a globálních souvislostech.

V rámci kvantitativního i kvalitativního výzkumu se ukázalo, že si většina učitelů uvědomuje potenciál, který dramatická výchova má. Oceňovali zejména skutečnost, že se jedná o nástroj, jak zajímavým způsobem předat žákům potřebné učivo, zaujmout je a vzbudit v nich zájem. Mimo to si uvědomovali, že je možné využít dramatickou výchovu také k budování pozitivního klimatu ve třídě a podpoře inkluzivního vzdělávání. Na druhou stranu si však uvědomovali, že zařazení dramatické výchovy do výuky má určitá úskalí. Vlastní příprava a realizace výuky je náročná a hodina nemusí dopadnout tak, jak si pedagog představoval. Zcela zásadní roli tedy hraje kvalitní příprava na výuku.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo zjistit, jakým způsobem je reflektována dramatická výchova na 1. stupni základních škol ve Šluknovském výběžku. Za tímto účelem byl realizován smíšený výzkum, který se skládal z kvantitativního a kvalitativního výzkumu. V rámci kvantitativního výzkumu byly analyzovány školní vzdělávací programy 25 škol, které se nachází ve Šluknovském výběžku. Dále bylo na těchto školách realizováno dotazníkové šetření, kterého se účastnilo 76 učitelů. V rámci kvalitativního výzkumu byly zvoleny tři školy, jejichž školní vzdělávací programy byly analyzovány. Mimo to, na těchto školách proběhly hloubkové rozhovory s učiteli a bylo realizováno zúčastněné pozorování. Na základě takto nashromážděných informací byly následně zodpovězeny dílčí výzkumné otázky.

Na základě výzkumu je možné konstatovat, že na 1. stupni základních škol ve Šluknovském výběžku je dramatická výchova využívána zejména při výuce klasických vyučovacích předmětů. Ani jedna ze sledovaných škol nezařadila dramatickou výchovu do svých vzdělávacích osnov jako samostatný předmět nebo volnočasovou aktivitu. Tato skutečnost se potvrdila také během dotazníkového šetření, rozhovorů s učiteli a zúčastněného pozorování.

Dramatická výchova je tedy ve školách využívána jako způsob, jak žákům předat potřebné znalosti a dovednosti v dalších vyučovacích předmětech. Většina škol zařadila dramatickou výchovu do svých školních vzdělávacích programů jako jednu z metod, jak uchopit učivo českého jazyka a literatury a cizích jazyků. V rámci českého jazyka a literatury se můžeme setkat také s výukou pojmů, které jsou charakteristické pro dramatickou výchovu (divadlo, herec atd.). V praxi pracovali učitelé s dramatickou výchovou častěji, než jim bylo ve školním vzdělávacím programu doporučováno. Dramatickou výchovu využívali také v rámci výuky prvouky, vlastivědy, výtvarné a hudební výchovy.

Učitelé vnímali dramatickou výchovu jako efektivní nástroj pro rozvoj klíčových kompetencí žáků. Nejčastěji za tímto účelem používají průpravné hry a cvičení a dramaturgie. Většina učitelů však uváděla, že tyto metody využívá ve výuce pouze občas. Jen málo z nich pracuje s těmito nástroji pravidelně. Přesto je vnímají jako velmi efektivní nástroj. Mimo to je dramatická výchova využívána také k naplňování mezipředmětových

vztahů a průřezových témat. Nejčastěji se jedná o průřezové téma Osobnostní a sociální rozvoj. Prvky dramatické výchovy se uplatňují také v mediální výchově a výchově k myšlení v evropských a globálních souvislostech.

Do příloh předložené práce jsem vložila vlastní návrh přípravy vyučovací hodiny, která je založena na principech dramatické výchovy. Konkrétně se jednalo o přípravu na výuku prvouky pro 3. ročník základní školy. Tématem hodiny byly stromy. Žáci se v průběhu výuky učili poznávat jednotlivé části stromu, jednotlivé druhy stromů a seznámili se s významem stromů pro život člověka. V rámci výuky byly využity průpravné hry, různé dramatické metody a techniky. Výuka proběhla velmi dobře. Žákům se aktivity líbili a aktivně se do nich zapojili. Pro mě osobně byla výuka opět velkým přínosem. Při přípravě i realizaci výuky jsem vycházela ze svých vlastních zkušeností, které jsem získala během svého studia na pedagogické fakultě UK v Praze. Zaměřila jsem se hlavně na reflexi jednotlivých aktivit a propojení metod a technik dramatické výchovy se vzdělávacím obsahem.

Použité zdroje

BLÁHOVÁ, K. *Uvedení do systému školní dramatiky*. Praha: IPOS, 1996. ISBN 80-7068-070-9.

BELTZ, H. a SIEGRIST, M. *Klíčové kompetence a jejich rozvoj: východiska, metody, cvičení a hry*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-930-9.

ČADÍLEK, M. a STEJSKALOVÁ, P. *Didaktika praktického vyučování II*. Brno: Masarykova univerzita, 2005. ISBN 978-80-210-6456-0.

GAVORA, Peter. *Učitel a žáci v komunikaci*. Brno: Paido, 2005. ISBN 80-7315-104-9.

HORÁK, Z. *Církev a české školství: právní zajištění působení církvi a náboženských společností ve školství na území českých zemí od roku 1918 do současnosti*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-802-4736-235.

JANIŠ, K. *Slovník pojmů z obecné didaktiky*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2006. ISBN 80-7248-352-8.

KALHOUS, Z. a OBST, O. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-253-X. s. 26

KOŤÁTKOVÁ, S., PROVAZNÍKOVÁ, J., BLÁHOVÁ, K., SVOBODOVÁ, R., TOMKOVÁ, A.. *Vybrané kapitoly z dramatické výchovy*. Praha: Karolinum 1998. ISBN 80-7184-756-9.

MACHKOVÁ, E. *Úvod do studia dramatické výchovy*. Praha: NIPOS, 2007. ISBN 978-80-7068-207-4

MACHKOVÁ, E. *Jak se učí dramatická výchova*. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2007. ISBN 978-80-7331-089-9.

MALACH, J. *Základy didaktiky*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2003. ISBN 80-7042-266-1.

MAŇÁK, J. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-039-5.

MARUŠÁK, R., KRÁLOVÁ, O. a RODRIGUEZOVÁ, V. *Dramatická výchova v kurikulu současné školy*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-472-4.

- MARUŠÁK, R., MACKOVÁ, S. KRÁLOVÁ, O. a ŠTEIDLOVÁ, K. *Podkladová studie: Dramatická výchova*. [online]. NÚV, Praha, 2019. [cit. 30. 09. 2020]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/file/3644_1_1/
- MARUŠÁK, R. *Literatura v akci*. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2017. ISBN 978-80-7331-172-8.
- MLEJNEK, J. *Dětská tvořivá hra*. Praha: IPOS, 2011. ISBN 80-7068-163-2
- MORKES, F. *Kapitoly o školství, o ministerstvu a jeho představitelích*. Praha: Pedagogické Muzeum J. A. Komenského, 2002. ISBN 80-901461-9-8.
- PAVLOVSKÁ, M. *Dramatická výchova*. Brno: Cerm, 1998. ISBN 80-7204-071-5.
- PRÁŠILOVÁ, M. *Vybrané kapitoly ze školského managementu pro pedagogické pracovníky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1415-5.
- PROVAZNÍK, J. *Dítě mezi výchovou a uměním. Dramatická výchova na přelomu tisíciletí*. Praha: Sdružení pro tvořivou dramaturgii, 2008. ISBN 978-80-903901-2-6
- PRŮCHA, Jan. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-029-4.
- PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-503-5.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E. a MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0403-9.
- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, 2017 [cit. 27. 07. 2020]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/43792/>.
- RÝDL, K. *K vývoji správy a řízení školství v českých zemích I: (1774-1989)*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2010. ISBN 978-807-3953-225.
- SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*. Praha: ISV, 1999. ISBN 80-85866-33-1.
- STREJČEK, J. *Dramatická výchova*. [online]. Praha: RVP Metodický portál [cit. 17. 8. 2020]. Dostupné z: https://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/D/DRAMATICK%C3%81V%C3%9DCHOVA

SVOBODOVÁ, J. *Výběr z reformních i současných edukačních koncepcí (Zdroje inspirace pro učitele)*. Brno: MSD, 2007. ISBN 978-80-86633-93-0.

Školní vzdělávací program. [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, 2018 [cit. 27. 7. 2020]. Dostupné z: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:uPtIbEPmruMJ:www.msmt.cz/file/9785_1_1/+&cd=3&hl=cs&ct=clnk&gl=cz

Školní vzdělávací program - Otevřená škola. [online]. Rumburk: ZŠ Vojtěcha Kováře, Rumburk, 2020 [cit. 24. 09. 2020]. Dostupné z: <http://www.zsvojtechakovare.cz/wp-content/uploads/%C5%A0VP-INKLuze-2016-%C3%BApravy-II.001.pdf>

Školní vzdělávací program ZŠ a MŠ Rybníště. [online]. Rybníště: ZŠ a MŠ Rybníště, 2020 [cit. 29. 09. 2020]. Dostupné z: <http://www.zsrybniste.cz/skolni-vzdelavaci-program-zs.html>

Školní vzdělávací program Dětský domov se školou, základní škola a středisko výchovné péče Jiříkov. [online]. Jiříkov: Dětský domov se školou, základní škola a středisko výchovné péče Jiříkov, 2020 [cit. 29. 09. 2020]. Dostupné z: <http://www.ddsjirikov.cz/>

VALENTA, J. *Metody a techniky dramatické výchovy*. Praha: Strom, 2008. ISBN 978-80-247-1865-1

VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H. a kol. *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. ISBN 978-80-247-1734-0.

WAY, B. *Rozvoj osobnosti dramatickou hrou*. Praha: Sdružení pro tvořivou dramaturgii, 2014. ISBN 978-80-903901-4-0. s.

ZEMAN, V. Reforma školství v České republice. In: *Reforma školství v České republice*. [online]. Praha: Varianty, 2007. [cit. 27. 7. 2020]. Dostupné z: https://www.varianty.cz/download/docs/142_reforma-s-kolstvi-v-c-eske-republice.pdf

Seznam tabulek

Tabulka 1 Očekávané výstupy v dramatické výchově na 1. stupni podle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělání

Tabulka 2 Seznam škol ve Šluknovském výběžku

Tabulka 3 Odpovědi respondentů na otázku č. 7 Které nástroje a metody dramatické výchovy ve své práci využíváte?

Tabulka 4 Porovnání přístupu vybraných škol k dramatické výchově

Tabulka 5 Porovnání reflexe DV v ŠVP a využití DV v praxi

Seznam grafů

Graf 1 Struktura zapojených škol podle jejich kapacity

Graf 2 Způsob, jakým se dramatická výchova objevuje ve školních vzdělávacích programech

Graf 3 Ve kterých oblastech se ve školních vzdělávacích programech objevuje dramatická výchova

Graf 4 Struktura respondentů podle délky praxe

Graf 5 Odpovědi respondentů na otázku č. 2 Využíváte ve své praxi dramatickou výchovu za účelem rozvoje klíčových kompetencí žáků?

Graf 6 Odpovědi respondentů na otázku č. 5 Při výuce, kterých průřezových témat využíváte dramatickou výchovu

Graf 7 Odpovědi respondentů na otázku č. 7 Seřad'te vyučovací předměty dle četnosti využívání postupů dramatické výchovy k dosahování cílů výuky

Seznam příloh

Příloha č. 1 Dotazník

Příloha č. 2 Návrh vyučovací hodiny, zkušenosti z realizace

Příloha č. 1 Dotazník

Vážená paní / Vážený pane,

chtěla bych Vás touto cestou požádat o vyplnění dotazníku za účelem přípravy mé diplomové práce. Práce se věnuje problematice využití dramatické výchovy ve výuce. Odpovědi budou využity pouze za účelem přípravy mé práce a nebudou nikde prezentovány. Dotazník je zcela anonymní.

Děkuji za ochotu

Základní informace o respondentovi

Pohlaví:	muž	žena	
Věk:	méně než 24 let	25-34 let	35-44 let
	45-54 let	55-64 let	65 a více
Délka praxe:	méně než 1 rok	2-4 let	5-7 let
	8-10 let	11-13 let	14-16 let
	17-19 let	20-23 let	24 a více let

Využití dramatické výchovy ve výuce

1. V jaké podobě je zahrnuta dramatická výchova ve vašem ŠVP?
 - a) jako samostatný předmět
 - b) jako metoda
 - c) vůbec
2. Využíváte ve své praxi dramatickou výchovu za účelem rozvoje klíčových kompetencí žáků?
 - a) ano, pravidelně
 - b) ano, občas
 - c) ano, ale pouze výjimečně
 - d) ne, nikdy

3. Využíváte dramatickou výchovu za účelem naplňování mezipředmětových vztahů a průřezových téma?
- a) ano, pravidelně
 - b) ano, občas
 - c) ano, ale pouze výjimečně
 - d) ne, nikdy
4. Při výuce kterých průřezových témat využíváte dramatickou výchovu?
- a) Osobnostní a sociální výchova
 - b) Výchova demokratického občana
 - c) Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech
 - d) Multikulturní výchova
 - e) Environmentální výchova
 - f) Mediální výchova
5. Využíváte nástroje a metody dramatické výchovy do výuky klasických vyučovacích předmětů (např. český jazyk a literatura, cizí jazyk, prvouka atd.)
- a) ano, pravidelně
 - b) ano, občas
 - c) ano, ale pouze výjimečně
 - d) ne, nikdy
6. Seřad'te vyučovací předměty dle četnosti využívání postupů dramatické výchovy k dosahování cílů výuky.
- a) Český jazyk a literatura
 - b) Cizí jazyky
 - c) Matematika
 - d) Informační a komunikační technologie
 - e) Člověk a jeho svět (Prvouka, Přírodověda, Vlastivěda)
 - f) Umění a kultura (Hudební a Výtvarná výchova)
 - g) Člověk a zdraví (Tělesná výchova)
 - h) Člověk a svět práce (Pracovní činnosti)

7. Které nástroje a metody dramatické výchovy ve své práci využíváte?
(prosím očísľujte dle četnosti využití: 0 – nevyužívám vůbec, 5 – využívám velmi často)

průpravné hry a cvičení	0	1	2	3	4	5
improvizace	0	1	2	3	4	5
učitel v roli	0	1	2	3	4	5
jiné – jaké	0	1	2	3	4	5

8. Jaké jsou výhody dramatické výchovy
9. Jaké jsou nevýhody dramatické výchovy

Ještě jednou děkuji za ochotu

Příloha č. 2 – Návrh vyučovací hodiny, zkušenosti z realizace

Konkrétně se jedná o návrh výuky pro hodinu prvouky pro 3. ročník základní školy. Cílem této části je ukázat, že je možné prvky dramatické výchovy zařadit do výuky povinných předmětů. Vlastní hodina byla vypracována na základě studia odborné literatury zaměřené na využití dramatické výchovy ve výuce. Čerpala jsem také ze sledování výuky zkušených pedagogů a ze svých osobních zkušeností z výuky. Níže bude uvedena příprava na výuku a poté také zhodnocení průběhu výuky.

Návrh vyučovací hodiny

Tématem navrhované výuky je STROM. Cílem výuky je seznámit žáky s tím, z jakých částí se strom skládá a poskytnout jim základní informace o jednotlivých druzích stromů. Výuka bude navazovat na vyučovací hodiny, ve kterých získají žáci základní informace o této problematice. V rámci výuky budou realizovány dramatické hry a aktivity, prostřednictvím nichž se žáci seznámí se stromy jako specifickým živým organismem. Jednotlivé části budou moderovány vyučujícím, který je bude spolu s žáky reflektovat a zasadí je do kontextu vyučovacího obsahu. Výuka se uskuteční ve školní třídě. Cílem je tímto způsobem podpořit motivaci k učení a ulehčit žákům proces zapamatování učiva.

STROMY

Anotace: v rámci výuky se žáci prostřednictvím dramatických her seznámí se stromem, jako specifickým živým organismem. V průběhu výuky se učí poznávat jednotlivé části stromu, jednotlivé druhy stromů a významem stromů pro život člověka. Uvědomí si, mimo jiné, význam přírody v životě člověka. Během jednotlivých aktivit dochází k prohlubování schopnosti žáků vzájemně si naslouchat, spolupracovat, komunikovat, vnímat jeden druhého a pomáhat si. Mimo to, si procvičují soustředěnost, paměť, sebevyjádření a orientaci v prostoru.

POPIS LEKCE

Výuka se bude skládat z dramatických her, které bude vyučující s žáky realizovat. Jednotlivé hry a metody jsou detailněji popsány níže a jsou seřazeny podle toho, jak budou během výuky postupně realizovány. Učitel bude jednotlivé aktivity vést, spolu s žáky reflektovat a zasadí je do vzdělávacího obsahu.

TÉMA: Stromy

VĚKOVÁ SKUPINA: 3. ročník

CÍL: Ve spolupráci s ostatními žák získává informace o stromech a jejich významu v přírodě.

Cíl v osobnostní rovině:

- osvojit si pozitivní postoj k sobě samému a k druhým
- nezávislé myšlení a osvojování si vlastních myšlenek
- svobodně rozvíjet a uplatňovat své nápady
- rozvíjet vnímavost
- rozvíjet vyjadřovací schopnosti, verbální a neverbální komunikaci
- rozvíjet fantazii a tvořivost

Cíle v sociální rovině:

- naučit se naslouchat druhým
- rozvíjet sociální porozumění
- umět spravedlivě ohodnotit sám sebe i druhé
- osvojit si toleranci

Cíle v dramatické rovině:

- rozvíjet řečové a pohybové dovednosti
- rozlišit hru a realitu
- rozvíjet schopnost výrazu pohybem
- respektovat prostor
- respektovat skupinovou práci
- přijímat učitele a reagovat na něj v roli
- dodržovat dohodnutá pravidla
- respektovat názory a myšlenky spolužáků

VZDĚLÁVACÍ ROZSAH V RVP:

- člověk a jeho svět,
- člověk a příroda
- dramatická výchova

PRŮŘEZOVÁ TÉMATA: environmentální výchova

KLÍČOVÉ KOMPETENCE:

- kompetence k řešení problémů
- kompetence komunikativní
- kompetence sociální a personální

OČEKÁVANÝ VÝSTUP: žák bude schopen rozpoznat různé druhy stromů a chápat jejich význam pro život na Zemi

POMŮCKY: kartičky s písmeny (S, T, R, O, M, Y), balicí papír (tabule), fixy, velké čtvrtky, obrázky stromů, jejich listů, květů a plodů, kartičky s názvy stromů, ozvučná dřívka, 2 obruče, myslivecký klobouk, hůl

PROSTŘEDÍ: kmenová třída s kobercem uprostřed místnosti

ČASOVÝ ROZSAH: 2 vyuč. hodiny

PLÁN REALIZACE DRAMATICKÉ LEKCE

AKTIVITY

HRA – POHYB PROSTOREM

Žáci zaujmou v prostoru své místo a pohybují se po něm v rytmu, který udávají ozvučná dřívka. Na pokyn „štronzo“ se všichni zastaví a na vyslovené číslo vytvoří stejně početnou skupinu. To se několikrát opakuje, na závěr vyslovené číslo znamená počet skupin, do nichž se žáci rozdělí.

SKLÁDÁNÍ A VYBAVOVÁNÍ

Každá skupina si zvolí svého mluvčího, který přenáší informace mezi učitelkou a skupinou. Jeho prvním úkolem je přinést skupině kartičky s písmenky, aby je mohla složit do jednoho slova (STROMY). Když ho složí, mluvčí si dojde pro další zadání.

Novým úkolem je formou brainstormingu zapsat vše, co je napadne ke slovu STROMY. Následuje představení práce každé skupiny ostatním.

HODNOCENÍ, REFLEXE:

- Jak hodnotíte spolupráci ve skupině?
- Co se vám povedlo x nepovedlo? Proč?
- Je něco, za co byste se chtěli pochválit?

BRAINSTORMING

Žáci sedí ve skupinkách na koberci. Uprostřed mají balicí papír a fixy. Mají na něj napsat vše, co je napadne ke slovu „STROMY.“ Nic není špatně, pojmy se mohou i opakovat.

Nejdříve „to“ řeknou nahlas, poté napíší na papír. Stačí heslovitě. Psát může i více žáků najednou. Když práci dokončí, skupina si vybere svého nového mluvčího, který práci představí ostatním.

POHYB PROSTOREM – BOČNÍ VEDENÍ

Žáci se rozmístí po prostoru tak, aby měli kolem sebe dostatek místa. Po prostoru se pohybují podle pokynů učitelky, ta mluví tišším hlasem, je možno využít jako podklad instrumentální hudbu.

„Každý si představte nějaké krásné místo v lese. Je to les krásný, cítíte se v něm příjemně a líbí se vám tam. Lesem teď procházíte, prohlížíte si ho. Najednou se zastavíte, sednete si do trávy, sundáte si ponožky, které schováte do kapsy u kalhot. Les nyní procházíte bosýma nohama. Pocházíte mokrou travou, měkkým mechem, hrboлатыmi kameny, jemňoučkým pískem, místem, které je plné spadanych šišek a ostrého jehličí. Vnímáte vůně lesa – zhluboka se nadechujete a vydechujete. Cítíte vůni mateřídoušky, jehličí a hub. Přepadne vás únava – lehnete si pod nejbližší strom. Skrze jeho větve pronikají sluneční paprsky, které vás šimrají na nose, vysoko v koruně stromu slyšíte zpěv ptáků, mezi keři bublá malý lesní potůček. Najednou se leknete! Posadíte se. Kolem vás proběhla malá zrzavá veverka. Snažíte se ji očima sledovat. Šplhá nahoru, do košaté koruny stromu. Pozorujeme její hbité tělo. Skáče zleva doprava, nahoru a dolů. Zasmějeme se a zamáváme jí. Připozdívá se. Je čas z lesa odejít.“

REFLEXE

Žáci se posadí do kruhu na koberec a odpovídají na otázky.

- Jaké pocity jste v lese měli?
- V které části lesa jste se cítili nejlépe?
- Co vás v lese nejvíce zaujalo a proč?

ŠKÁLA

Žáci si stoupnou do řady a učitelka říká výroky typu:

1. Stromy nemají kmeny.
2. Stromy jsou dřeviny.

3. Stromy mají korunu.
4. O stromy se stará hajný.
5. Listnatým stromům vždy opadá na podzim všechno listí.
6. Zelené listy neobsahují zelené barvivo.
7. Stromy můžeme kácet, kdy se nám chce.
8. Stromy nemají kořeny.
9. Stromy ke svému životu nepotřebují živiny a vodu.
10. Stromy vyrábí kyslík.
11. Bez kyslíku bychom mohli žít.
12. Plodem dubu je kaštan.
13. Plodem buku je bukvice.
14. Žádnému jehličnatému stromu v zimě neopadává jehličí.

Pokud bude výrok správný, žáci udělají krok doprava, pokud ne, doleva. Z organizačních důvodů je lepší, když stojí čelem k tabuli, na níž je vpravo napsáno ANO, vlevo NE.

UČITELKA V ROLI (hajný)

„Teď půjdu na chvíli za dveře a proměním se v někoho jiného. Vy se dobře dívejte, v koho se proměním a co budu říkat.“

Za dveřmi si nasadím myslivecký klobouk a vezmu si hůl, pomůcky mám dopředu připravené.

Do třídy vchází učitelka jako hajný.

„Dobrý den, přátelé! Včera mi přivezli k hájovně mladé stromky k výsadbě do lesních školek. Je jich velká spousta a já je musím nejdříve roztrždit. V jedné ohradě mají být pouze stromy listnaté, v druhé, stromy jehličnaté. To je ale spousta práce! Sám na ni nestačím. Prosím, pomůžete mi?“

Učitelka, v roli hajného, umístí jednu obruč na levou a druhou na pravou polovinu třídy (ohrady).

„Omlouvám se, jsem unavený a potřebuji si trochu odpočinout. Jdu si na malou chvíli lehnout tady pod ten vzrostlý strom. Až budete s prací hotovi, přijďte mě, prosím, vzbudit.“

Učitelka si sedne stranou a čeká, až žáci splní zadaný úkol. Do hry vstupuje pouze tehdy, pokud ve skupině nastane problém a žáci ji požádají o pomoc. Po třídě všichni hledají jednotlivé kartičky a určují strom na každém obrázku. Karty s obrázky listnatých stromů pokládají do jedné obruče, jehličnaté stromy do druhé. Když jsou s prací hotovi, jdou vzbudit „hajného“ a předvádějí výsledky své práce.

HRA S PRAVIDLY

- STROMY

Po třídě jsou rozmístěny kartičky s obrázky stromů a listů s plody (např. dub – dubový list a žalud). Žáci je mají za úkol najít. Strom a list s plodem tvoří dvojici. Každý si najde kartičku stromu či listu s plodem, kterou nesmí nikomu ukázat. Pak se posadí na židličky umístěné do kruhu a bez mluvení čekají, až se posadí ostatní. Ihned následuje reflexe z prožité činnosti.

Nyní mají žáci za úkol vytvořit společné dvojice: strom – list + plod. Bez mluvení hledají správné obrázky, které k sobě patří. Opět, až po vytvoření všech párů, mohou spolu začít žáci hovořit. Vyjasňují si, zda se správně našli, podle čeho se poznali, co je na obrázcích.

Takto utvořené dvojice si připraví hádanku o svém stromu. Nesmí však použít jeho název – popisují, přirovnávají. Ostatní hádají. Po uhádnutí nebo prozrazení děti ukazují své obrázky.

SKUPINOVÁ PRÁCE

Žáci se rozdělí do skupin po čtyřech. Společně si nalepují obrázky na společnou čtvrtku a přepisují (přikreslují) další nápady, které do jejich skupiny patří. Následuje prezentace společné práce a závěrečná reflexe, v níž děti vyhodnocují především své zapojení do skupinové práce.

HODNOCENÍ, REFLEXE

- Pracovali jste ve skupině všichni stejně?
- Co se vám povedlo x nepovedlo? Proč?

HRA S PRAVIDLY

- KOMPOT

Děti stojí v kruhu, učitel určí každému dítěti název jednoho stromu, který si bude pamatovat, vyučující stojí uprostřed kruhu a řekne, které stromy si mají vyměnit v kruhu svá místa. Jakmile řekne slovo kompot, vymění si místa všechny děti. Hráč uprostřed se snaží dostat na nějaké uvolněné místo, uprostřed tak zůstává hráč, který výměnu nestihl.

Zkušenosti z realizace

Největší výhodou takto realizované výuky je, dle mého názoru, skutečnost, že umožňuje žákům velmi silný prožitek. Ti se učí prostřednictvím prožitku a jejich poznatky jim tak déle vydrží. Významným benefitem je také fakt, že během výuky dochází k posílení vztahu mezi žáky a vyučujícím, žáky navzájem a dochází tak ke zlepšení celkového klimatu třídy.

Dramatická lekce byla vyzkoušena s žáky, kteří navštěvují 3. třídu základní školy. Jedná se o školu malotřídního typu. Ve 3. třídě je 12 žáků, což umožňuje individuální přístup. Díky malému počtu žáků je snazší vyzkoušet různé druhy aktivit přímo ve výuce.

S metodami dramatické výchovy se žáci seznamují cca 2 roky, je již znatelný pokrok. Z počátku měli velký problém s uvolněním, hodně se styděli. Nyní je třída dobře spolupracující. Než začneme hodinu, připomínáme si domluvená pravidla. Je to velmi důležité pro jednodušší zvládnutí hodiny.

Na aktivity a brainstorming jsem využila prostor třídy, která je dostatečně prostorná, využívá ji i školní družina, místnost je z větší části pokryta kobercem.

Rozehřívací aktivita „štronzo“ probíhala bez potíží, všichni se snažili dodržovat pravidla. Hra žáky bavila. Největší radost měli, když jsem často měnila rytmus a s napětím očekávali, kdy vyslovím číslo. V tom okamžiku nastal ve třídě doslova „tanec svatého Víta.“ Líbilo se mi, že žáci si vůbec nevybírali, s kým budou ve skupině. Všichni si navzájem pomáhali.

Skládání slova bylo pro některé žáky obtížnější (souhláskový shluk). V jedné skupině byla patrná mírná bezradnost, dlouho kartičky s písmeny prohazovali a hlasitěji diskutovali. Ostatní žáci, kteří již měli slovo složené, se nabídli, že spolužákům pomohou. Ti jejich nabídku přivítali. Dala jsem jim ale podmínku: „Jsem ráda, že jste kamarádům nabídli pomoc. Byla bych moc ráda, aby ale ani oni nepřišli o tu radost z objevení tajemného slova. Řekněte jim tedy pouze indicie, které jim napoví. To se žákům líbilo. Vymysleli tuto nápovědu: „koruna, dřevo, listí.“ To bylo radosti, když slovo během krátké chvíle nakonec sami složili. Ostatní jim v ten moment s radostí zatleskali.

Při brainstormingu všichni se zaujetím pracovali, papír se začal rychle plnit slovy. Slovo začalo být opravdu hodně, často se začala opakovat, proto jsem činnost ukončila.

Pro třetí aktivitu jsem vysvětlila pravidla a pokyny. K podkreslení příjemné atmosféry jsem použila instrumentální hudbu se zvuky lesa. Musím říci, že tato část byla pro nás všechny velmi uklidňující.

Dívky byly více soustředěné, používaly téměř profesionální baletní pohyby (lehké nášlapy nohou, poskakování po kamenech, otočky, zvedání rukou ke slunci), chlapci se zprvu více ostýchali, ale pak se postupně aktivně a inspirativně zapojili všichni.

Když jsem se optala, co jim pomohlo se při této aktivitě uvolnit, téměř všichni uvedli hudbu, tichý hlas učitelky a hlavně, že se „některé holky nestyděly.“ Jedna dívka mi řekla, že chvílemi měla „opravdovský“ pocit, že stojí v lese, cítila vůni mechu a hub.

Se škálou pracujeme ve třídě celkem pravidelně, nebyl problém s pochopením pokynů. Pro většinu žáků byly otázky jednoznačné.

Velký obdiv třídy získal chlapec, kterého třída považuje za outsidera. Při výroku věty: „Listnatým stromům vždy na podzim opadá všechno listí.“ jako jediný nesouhlasil, za což sklidil posměch od některých dětí.

Dala jsem mu prostor k vyjádření. „Paní učitelko, já mám doma spousty encyklopedií o přírodě a rád chodím s taťkou na procházky do lesa. Tatínek pracuje v lese, kácí stromy,

protože jsou napadené takovým malým broučkem – kůrovcem. On vykousává do stromu takové malé chodbičky a ten strom pak nemá výživu a uschne. Ty stromy se pak musí pokácet, aby se kůrovec nešířil na jiné stromy. Ale on se šíří jen na jehličnaté stromy, listnaté mu nechutnají. Proto se místo smrků, vysazují nové stromky, ale jsou listnaté. V encyklopedii jsem se dozvěděl, že nejodolnější listnatý strom je dub. Má hodně tvrdé dřevo, dokáže se dožít až 2000 let. A hrozně zajímavý právě bylo, že dubu opadají všechny listy, až když mu začnou narůstat na jaře listy nové, takže vlastně dub nikdy neopadá.“

Všichni žáci ho pozorně poslouchali, pokukovali po mně a čekali na mou reakci. Využila jsem opět škálu ANO-NE.

„Kdo si myslí, že Honza má pravdu, stoupne si vpravo, kdo si myslí, že NE, stoupne si vlevo.“

Všichni žáci se přemístili na pravou stranu.

Když jsem ho pochválila a potvrdila, že má pravdu, ostatní spolužáci mu začali obdivně tleskat. Velice mě to dojalo.

Ve třídě vznikla po předchozí aktivitě diskuze, žáci si sdělovali své dojmy. Ani nevnímali to, že jsem odešla na chvíli za dveře třídy. Na chodbě jsem si na hlavu nasadila krásný myslivecký klobouk a do ruky vzala hůl. Když jsem otevřela dveře a vešla nazpátek do třídy, v roli starého hajného s bolavými zády. Žáci se začali na sebe udiveně dívat a chichotat se.

„Dobrý den, děti! Jdu si tak kolem vaší školy a pod vašimi okny slyším, že si povídáte o stromech. Říkám si, jářku, to bych tam mohl zajít a s dětmi si o lese a o stromech popovídat! A tak jsem tu. Víte vůbec, kdo jsem a jaká je má práce?“

Začal se zvedat les rukou. Někteří tvrdili, že jsem myslivec, jiní hajný.

Zcela neplánovaně vznikla mezi nimi diskuze, jaký je rozdíl mezi myslivcem a hajným. Někteří tvrdili, že rozdíl není žádný, význam slova je stejný, jiní si mysleli, že rozdíl asi nějaký bude, ale nevědí jaký.

„Na první pohled můžeme vypadat úplně stejně. Oba nosíme zelené oblečení. Rozdíl mezi námi může být puška přehozená přes rameno. Já jsem hajný. Starám se o les a vše, co s ním souvisí. Rozhoduji, které stromy se vykácí a kolik nových se musí místo nich vysadit. Starám se také o rybníky a lesní potůčky, které mám ve svém revíru. Pušku ke své práci nepotřebuji. Myslivec se zase stará o zvířátka v lese a v přírodě. Jeho činností je například regulace počtu zvěře, aby nedošlo k jejich přemnožení.“

Žáci velmi pozorně poslouchali.

Tato situace přesně ukazuje, jak musí být učitel pečlivě připraven na nenadálou změnu scénáře dramatické lekce. Když mě šli budít, abych jim šla zkontrolovat jejich práci, oslovovali mne všichni „pane hajný.“

Následovala další hra s pravidly nazvaná „Stromy“, která byla pro žáky náročnější na sebeovládání. Vysvětlila jsem jim pravidla. Ve třídě byla cítit zvědavost. Kdo první promluví?

Žáci mezi sebou udržovali oční kontakt, měnili mimiku obličeje, chichotali se. Nikdo z žáků však po celou dobu nevydal ani hlásku. V tichosti čekali na židličkách, až všichni spolužáci práci dokončí. Opravdu mě překvapilo, že tento skautský úkol zvládli bez potíží.

Po utvoření párů, kdy mohli začít mezi sebou komunikovat, byla slyšet v prostoru velká úleva.

Na otázku, jaké měli při této činnosti pocity, odpovídali: „nepříjemný pocit - nevěřil jsem, že to dokážu – musela jsem se hodně soustředit na práci - nic to pro mne nebylo, protože doma taky skoro s nikým nemluví – byla jsem hrozně zvědavá, k čemu to bude.“

Všichni se shodli na tom, že jsou moc rádi, že mluvit mohou.

Při hádankách o stromech byla ve třídě patrná mírně soutěživá atmosféra, kdy se každý snažil uhádnout daný strom. Vládla velmi dobrá nálada.

Následná práce ve skupinách pak přirozeně probíhala v příjemné atmosféře. Žáci se rozdělili do skupinek po čtyřech. Rozdělení proběhlo velmi rychle a musím říci, že pokyny k další práci vyslechli v klidu a pozorně.

Řekla jsem jim, ať si obrázky nalepí na čtvrtku, a popřípadě domalují či dopíší další nápady, které je napadnou k jejich stromům. Všichni začali diskutovat, plánovat a pracovat na prezentačním plakátu. Mile mě překvapilo, že si již sami, bez mého zásahu, dokázali rozdělit pracovní pozice ve skupině.

Zhruba po 10 minutách jsem ukončila domluveným zvukovým signálem (zvoneček) čas, který byl určen na práci. Ve třídě byla cítit mírná nervozita, když se někteří žáci ještě rychle snažili dokončovat svůj rozpracovaný úkol. Každá skupina chtěla předvést co možná nejlepší práci.

Plakát, který vznikl, společně prezentovali a zhodnotili své zapojení do práce. Všichni žáci se pochválili, občas byla slyšet mírná kritika na spolužáka, která se týkala názorových odlišností na způsob spolupráce.

Výuku o stromech jsme ukončili jak jinak, než zábavně.

Hru „KOMPOT“ žáci znají v různých obměnách. Pro jistotu jsme si zopakovali její pravidla. Se smíchem a veselou náladou jsme ukončili naše povídání o stromech. Na závěr jsem se žáků zeptala, co se nového dozvěděli o stromech. V tu chvíli se zvedal les rukou. Každý si z této lekce odnesl nějakou novou informaci (nejvíce opadávání dubu, rozdíl mezi myslivcem a hajným). Všichni žáci zhodnotili proběhlou výuku zvednutým palcem nahoru. Hodinu jsme společně ukončili velkým potleskem.